

Archeologienota Ieper Vaubanstraat 14 Verslag van Resultaten

Titel

Archeologienota Ieper Vaubanstraat 14: Verslag van Resultaten

Auteur(s)

David Demoen

Erkende archeoloog

David Demoen (2015/00062)

BAAC-Projectnummer

2017-0618

Plaats en datum

Gent, 15 mei 2017

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 520

ISSN 2033-6896

Wettelijk depot

KBR

Inhoud

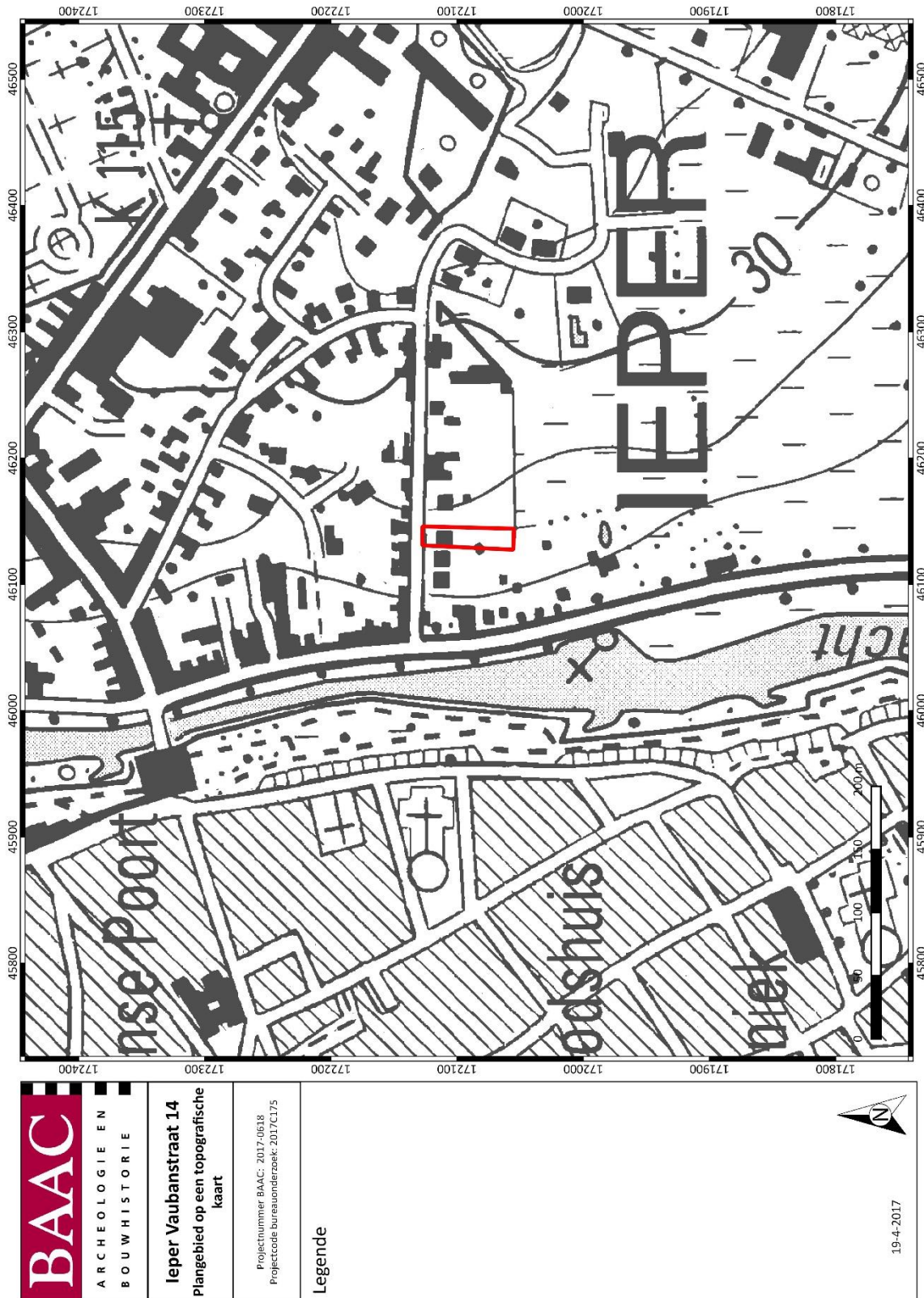
1	Bureauonderzoek	1
1.1	Beschrijvend gedeelte	1
1.1.1	Administratieve gegevens	1
1.1.2	Juridisch kader en onderzoekstraject	4
1.1.3	Aanleiding	4
1.1.4	Gekende verstoringen	5
1.1.5	Geplande werken en bodemingrepen	5
1.1.6	Randvoorwaarden	10
1.2	Werkwijze en strategie	11
1.2.1	Onderzoeksvragen	11
1.2.2	Heuristiek	11
1.3	Assessmentrapport	13
1.3.1	Landschappelijk kader	13
1.3.2	Historisch kader	19
1.3.3	Archeologisch kader	38
1.4	Besluit	46
1.4.1	Archeologische verwachting	46
1.4.2	Potentieel op kennisvermeerdering	49
1.4.3	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	50
1.5	Samenvatting	51
2	Bijlagen	53
2.1	Lijst met figuren	53
2.2	Lijst met tabellen	53
2.3	Plannenlijst	53
2.4	Digitale bijlagen	53
3	Bibliografie	54

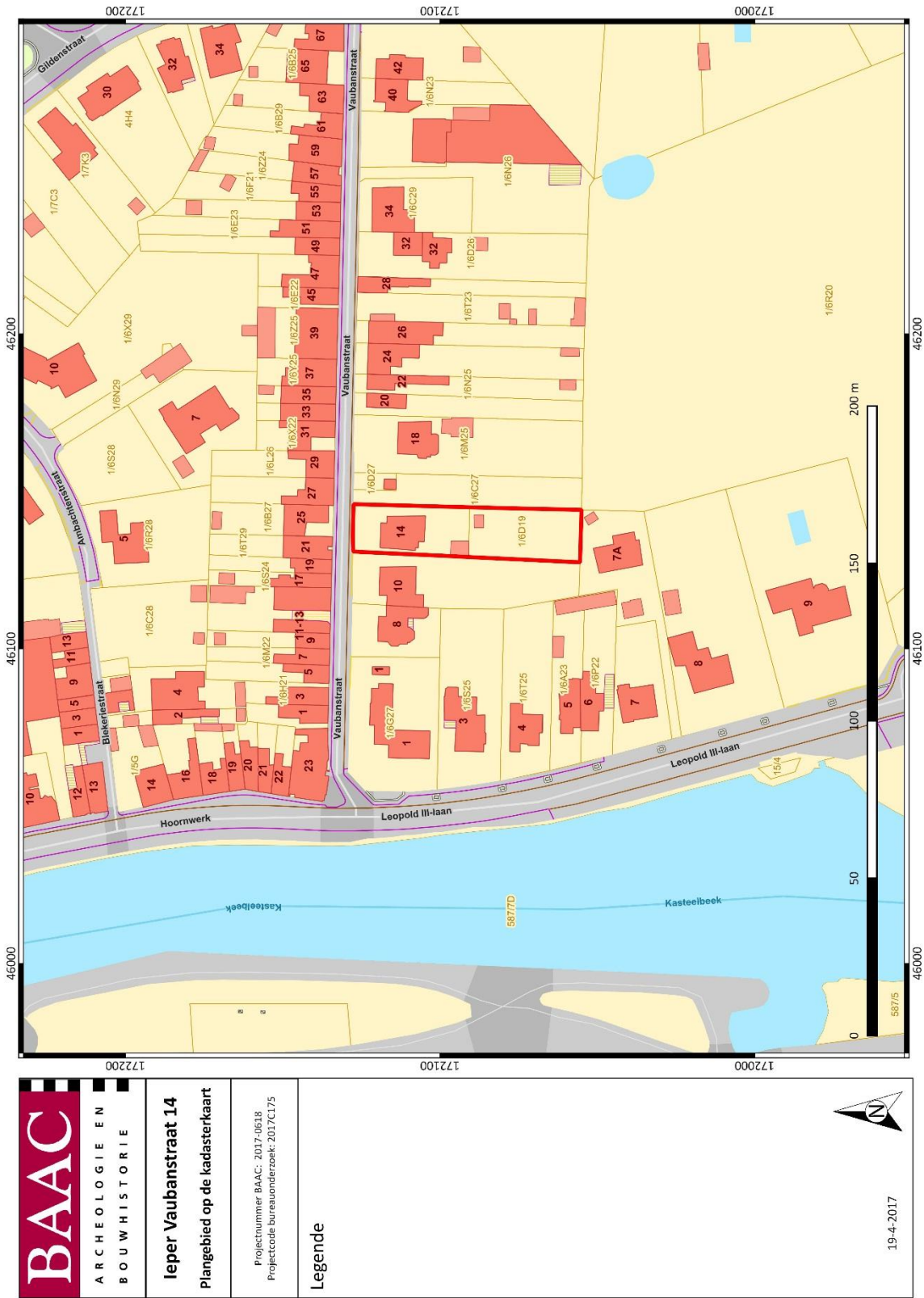
1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Naam site:	Ieper Vaubanstraat 14		
Ligging:	Vaubanstraat 14 Ieper 8900 Ieper West-Vlaanderen		
Kadaster:	Ieper, Afdeling 1, Sectie C, Perceelnummers 1/6I25 & 1/6D19		
Lambertcoördinaten (EPSG:31370):	Noordwest:	x: 46130.8	y: 172127.8
	Noordoost:	x: 46144.8	y: 172128.6
	Zuidwest:	x: 46126.7	y: 172055.1
	Zuidoost:	x: 46144.0	y: 172054.3
Projectcode BAAC Vlaanderen bvba:	2017-0618		
Projectcode bureauonderzoek:	2017C175		
Betrokken actoren:	David Demoen (erkend archeoloog; Veldwerkleider)		
Betrokken derden:	Niet van toepassing		

Plan 1: Plangebied op topografische kaart (digitaal; 1:50.000; 29/04/2017)¹¹ AGIV 2017a

BAAC ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE	Ieper Vaubanstraat 14 Plangebied op de kadasterkaart	Projectnummer BAAC: 2017-0618 Projectcode bureauonderzoek: 2017C175	Legende
---	--	--	----------------

19-4-2017

Plan 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB) (digitaal; 1:1; 19/04/2017)²

² AGIV 2017c

1.1.2 Juridisch kader en onderzoekstraject

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Het doel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen of, indien dit niet kan, het formuleren van maatregelen voor vervolgonderzoek waarbij het erfgoed *ex situ* wordt behouden.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen worden vernietigd, is een archeologisch onderzoek nodig. In eerste instantie wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het plangebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het plangebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het plangebied, kan het aangewezen zijn de gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren te onderzoeken middels een landschappelijk bodemonderzoek, een veldkartering en/of een geofysisch onderzoek. Deze onderzoeken maken alle deel uit van het **vooronderzoek zonder ingreep in de bodem**. Indien op basis van de resultaten van alle nodige facetten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem niet voldoende informatie verzameld kan worden om een onderbouwde uitspraak te doen aangaande de beslissing tot behoud *in situ*, vrijgave of opgraving van het terrein, moet in een volgende fase een vooronderzoek met ingreep in de bodem worden uitgevoerd.

Het doel van het eventueel **vooronderzoek met ingreep in de bodem** is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. De hiervoor aangewezen methoden zijn archeologische boringen, proefputten en/of proefsleuven. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om een eventuele site *in situ* te behouden of, indien dit niet kan, het opstellen van een programma van maatregelen voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen) in de vorm van een opgraving.

1.1.3 Aanleiding

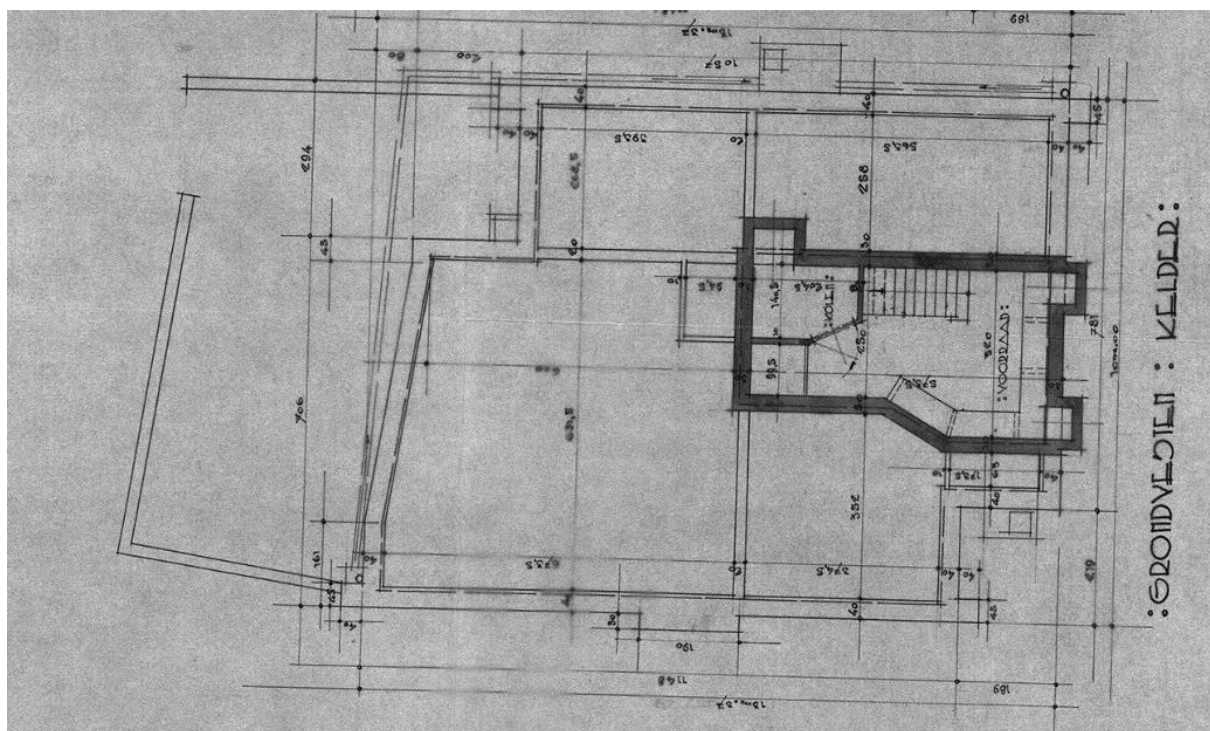
Naar aanleiding van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal door de initiatiefnemer een nieuwbouw gerealiseerd worden. De geplande werken impliceren aanzienlijke bodemingrepen (waaronder de aanleg van een woning, een bijgebouw, een tuinberging, een terras, een parkeerplaats en twee infiltratieputten) die qua omvang een directe bedreiging betekenen voor potentieel aanwezig archeologisch erfgoed. Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit een onomkeerbaar informatieverlies.

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 1146 m². Het valt buiten een beschermde archeologische site, ligt binnen in een vastgestelde archeologische zone en komt niet voor op de kaart met gebieden waarin geen archeologische waarden (meer) te verwachten zijn (GGA, gebieden geen

archeologie).³ Daarnaast werden voor het plangebied en de directe omgeving geen waarden voor 'beschermd onroerend erfgoed' opgenomen in het Geoportaal.

1.1.4 Gekende verstoringsen

Op het onderzoeksterrein bevindt zich reeds een woning. Deze woning is voor een beperkte zone onderkelderd. De vrije hoogte in de kelder is 2 meter en de onderzijde van de vloerplaat van de kelder bevindt zich op -260 cm ten opzichte van het maaiveld. De kelder wordt bij de bouw van de nieuwe woning gesupprimeerd.

Plan 3: plan van de kelder onder de huidige woning (analoog; 1:1; datum onbekend)⁴

Voor het overige bevinden zich op het terrein enkele kleine structuren, zoals een tuinhuis. De bouw van deze structuren had meer dan waarschijnlijk geen impact op het archeologisch relevante deel van de bodemopbouw.

1.1.5 Geplande werken en bodemingrepen

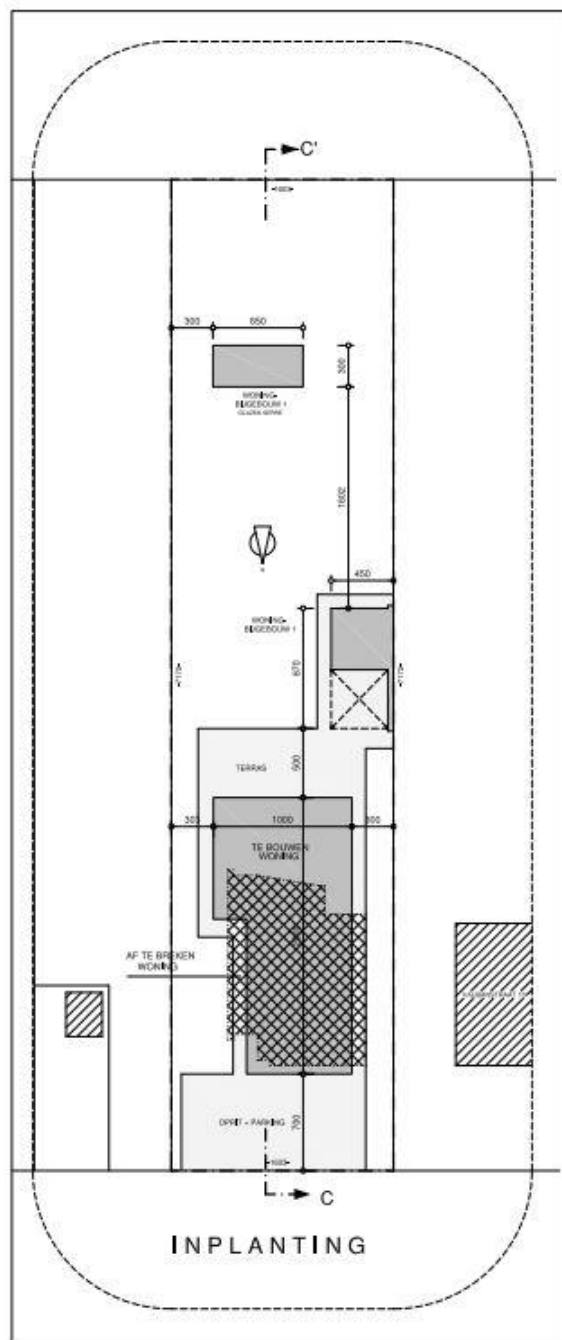
De opdrachtgever plant op het terrein de bouw van een woning. Tijdens de graafwerken bij deze bouwactiviteiten worden eventueel in het plangebied aanwezige archeologische waarden onherroepelijk vernietigd. De aard en omvang van de toekomstige ingrepen worden hieronder beschreven.

- Nieuwbouw woning: De nieuwe woning wordt gebouwd op een sleuffundering. Deze funderingssleuven zullen +- 140 cm diep zijn ten opzichte van de vloerpas en hebben een breedte van 60 cm. Tussen de funderingssleuven wordt er 40 cm aarde afgegraven. De nieuwe woning heeft geen kelder.
- Nieuwbouw bijgebouw: Het bijgebouw wordt gefundeerd op sleuven, idem zoals de woning.

³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016b

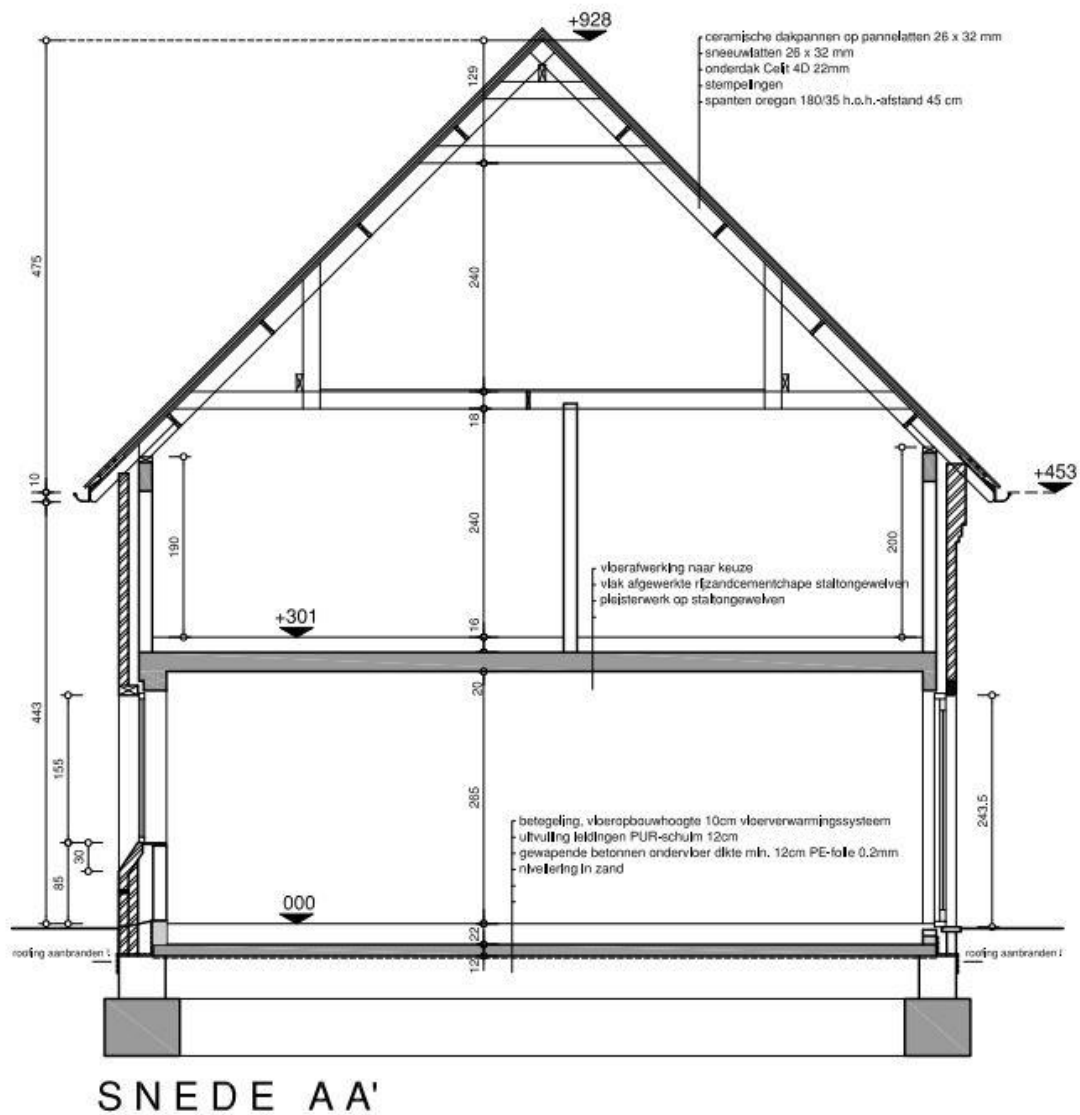
⁴ Plan aangeleverd door opdrachtgever.

- Nieuwbouw tuinberging: Het betreft een glazen serre die op een betonplint geplaatst wordt, volgens contour van de serre, 40 cm diep. Er worden geen fundering voorzien.
- Aanleg terras: Onderzijde onderfundering ligt op -20 cm.
- Aanleg parkeerzone en oprit: Onderzijde onderfundering ligt op -20 cm.
- Aanleg infiltratie- en regenwaterputten: de regenwaterput heeft een volume van 15000 liter, een diameter van circa 340 cm, met de onderzijde op circa 300 cm onder vloerpas. De infiltratieput heeft een inhoud van 7500l, een diameter van 330 cm, met de onderzijde op circa 210 cm.
- De verschillende rioleringen worden aangelegd in een smalle aanlegseuf (ca. 40 cm breed), ca. 50 cm diep.

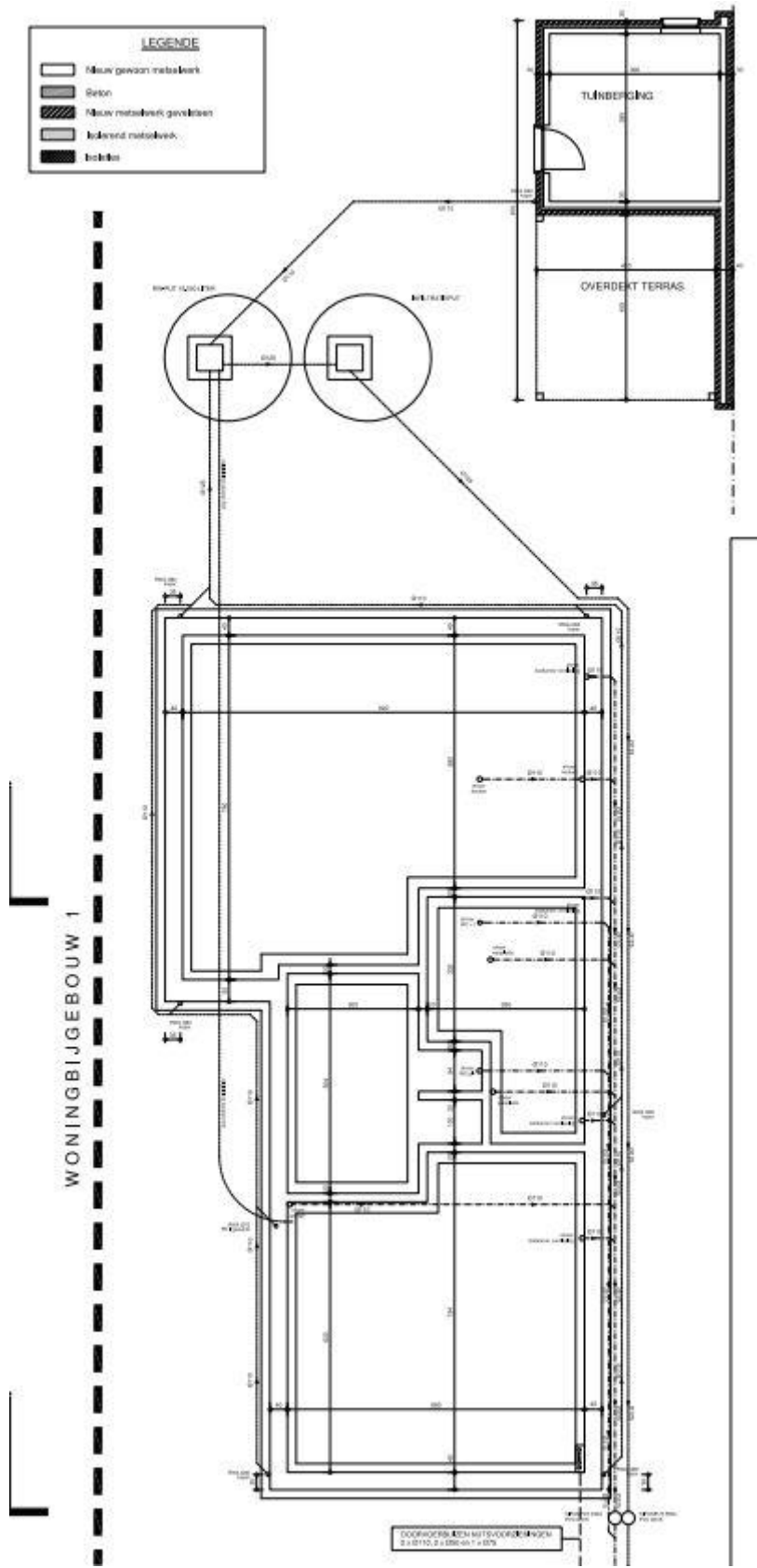
Plan 4: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting (digitaal; 1:1; datum onbekend)⁵

⁵ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

Plan 5: Doorsnede van de toekomstige inplanting (digitaal; 1:1; datum onbekend)⁶

⁶ Plan aangebracht door initiatiefnemer.

Plan 6: funderingsplan toekomstige bebouwing (digitaal; 1:1; datum onbekend)

Impact graafwerken op het bodemarchief

- Ter hoogte van de nieuwbouw woning hebben enkel de graafwerken buiten het gabarit van de huidige woning een impact op het bodemarchief. Het gedeelte van de nieuwbouw buiten dit gabarit is ca. 65 m² groot. Hier wordt de teelaarde 40 cm afgegraven en een funderingssleuf met een breedte van 60 cm (tot 1.40 m -mv) uitgegraven.
- Het bijgebouw wordt gefundeerd op een gelijkaardige sleuffundering. Ook hier wordt de teelaarde verwijderd tot 40 cm – mv (oppervlakte: 20 m²).
- Voor het terras en de oprit wordt de teelaarde tot 20 cm – mv afgegraven (ca. 220 m²).
- Voor de aanleg van het tuinhuis wordt de teelaarde tot 20 cm – mv afgegraven (oppervlakte: 20 m²).
- Voor de aanleg van de infiltratie- en regenwaterput wordt een aanlegput van 4 m bij 8 m uitgegraven. Deze heeft een diepte van ca. 3 m -mv.
- De verschillende rioleringen worden aangelegd in een smalle aanlegsleuf (ca. 40 cm breed), ca. 50 cm diep.

Uit volgend overzicht blijkt dat enkel de aanleg van de sleuffunderingen, de rioleringen en de aanlegput van de infiltratie- en regenwaterput een bodemingreep met zich meebrengt die dieper dan 40 cm in de bodem doordringt. Vooral de ingrepen bij de aanleg van het tuinhuis en het terras en oprit zijn erg oppervlakkig en hebben een zeer beperkte tot geen impact op het archeologisch relevante deel van de bodemopbouw. Ook de impact van het afgraven van de teelaarde tussen de funderingssleuven is oppervlakkig en beperkt.

1.1.6 Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.2 Werkwijze en strategie

Een bureauonderzoek kadert binnen een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder de mogelijk aanwezige archeologische resten wezenlijk aan te tasten. Het bureauonderzoek bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem door de studie van gekende of ontsloten informatiebronnen.

1.2.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen zullen in dit bureauonderzoek behandeld worden:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens en welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Zijn er archeologische waarden aanwezig binnen het onderzoeksterrein?

Indien er archeologische waarden aanwezig zijn binnen het onderzoeksterrein:

- Wat is de aard van deze waarden?
- Wat is de bewaringstoestand van deze waarden?
- Betreft het behoudenswaardige archeologische waarden?
- Wat is de relatie tussen deze waarden en het landschap?
- Wat is de impact van de geplande bodemingrepen op deze waarden?

1.2.2 Heuristiek

Het doel van het bureauonderzoek is de formulering van een archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. Deze verwachting wordt opgesteld op basis van gekende landschappelijke, geologische, archeologische, historische en geografische bronnen.

Een eerste stap bij het formuleren van een archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is deze te situeren binnen een breder landschappelijk kader. Hierbij wordt beroep gedaan op de gekende geografische en geologische bronnen en kaarten.

Administratieve en geografische kaarten:

- GRB/kadasterkaart
- Topografische kaart

- Orthofoto
- Tertiairgeologische kaart
- Quartairgeologische kaart
- Bodemkaart

De basis van de desktopstudie bestaat verder uit een historische studie van de onderzoekslocatie en zijn directe omgeving. Hierbij wordt de gekende archeologische en historische vakliteratuur over de onmiddellijke omgeving van het plangebied geconsulteerd.

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19^e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Naast de gangbare historische kaarten is ook Cartesius geraadpleegd.⁷

Volgende historische kaarten werden opgezocht en geanalyseerd:

- CAI-kaart
- Ferrariskaart
- Atlas der Buurtwegen
- Poppkaart
- Vandermaelenkaart
- Archivalische bronnen

De CAI-kaart wordt weergegeven met het grootschalig referentiebestand als onderkaart. De onmiddellijke omgeving rondom wordt op de Ferraris-, Atlas der Buurtwegen, Popp- en Vandermaelenkaart besproken. De beschrijving gebeurde onder meer op basis van de legende uit *België in kaart*.⁸ Indien er een bijzondere locatie op te merken is, wordt deze, indien mogelijk, vernoemd bij naam en uitgebreider beschreven. De historische en archeologische kaarten worden gebruikt om een historisch-archeologische interpretatie van de locatie te bekomen.

Er werden geen externe specialisten betrokken bij dit onderzoek en geen wetenschappelijke advisering ingewonnen bij derden.

⁷ CARTESIUS 2017

⁸ BEYAERT et al. 2006

1.3 Assessmentrapport

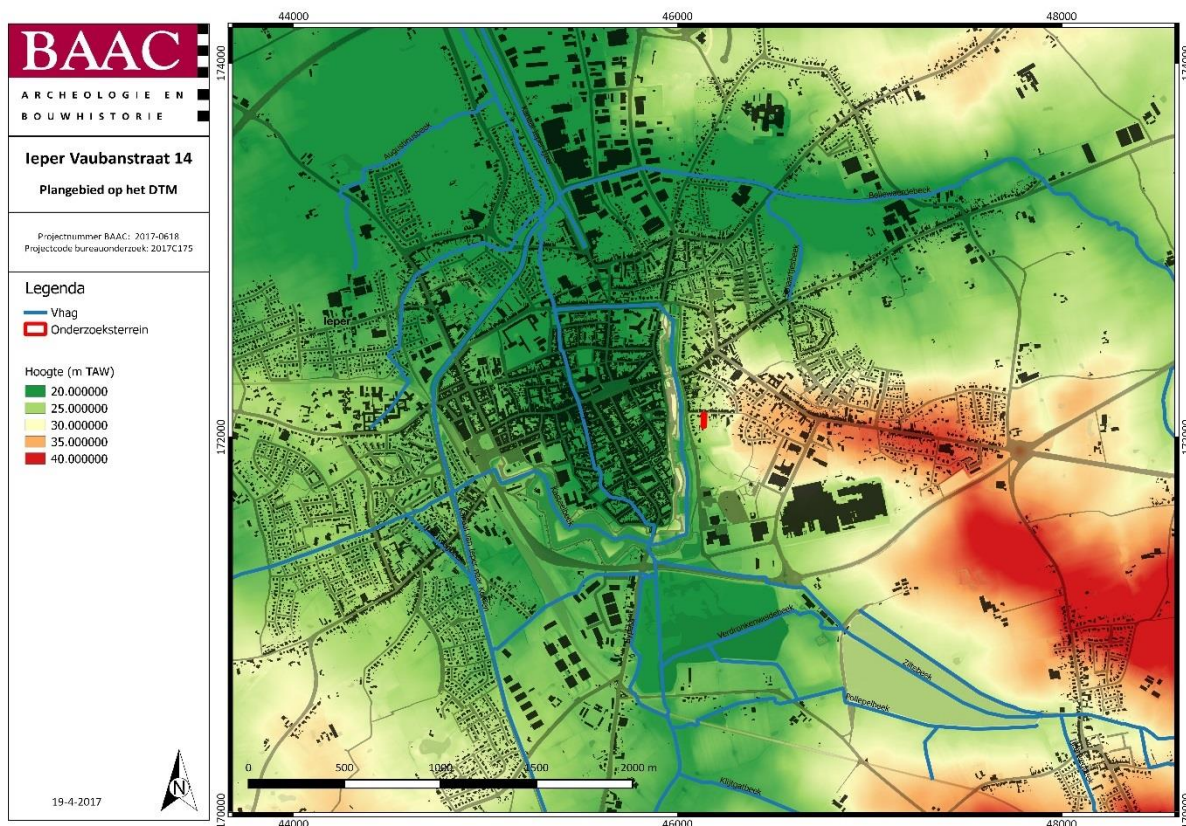
In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie, cartografie en archeologie met betrekking tot het plangebied en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

1.3.1 Landschappelijk kader

Topografische situering

De exacte locatie van het plangebied is weergegeven op figuur 1 en 2. Het plangebied is gelegen aan de Vaubanstraat. Deze staat situeert zich net ten oosten van de stadskern van Ieper. Een tiental meter ten westen van het onderzoeksterrein loopt een restant van de oude stadsomwalling van de stad, de Kasteelgracht. De zuidelijke grens van het onderzoeksterrein ligt aan het Hoornwerkpark, een groenzone ter hoogte van een oud complex van voorversterking van de versterkingen rond Ieper (Hoornwerk van Antwerpen). Het terreinreliëf van deze parkzone evoqueert de verschillende hellingen, schansen en grachten van deze voorversterkingen.

De omgeving rond het projectgebied kent volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) een vrij vlak reliëf (tussen 25 en 35 m TAW). Het onderzoeksterrein ligt op een hoogte van 28.80 m TAW. Ten oosten van het onderzoeksterrein ligt een langgestrekte, west-oost georiënteerde uitloper van de heuvelrug Passendale - Wijtschate, die tot 45 m hoog is.

Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) (digitaal; 1:1; 19/04/2017)⁹

⁹ AGIV 2017b

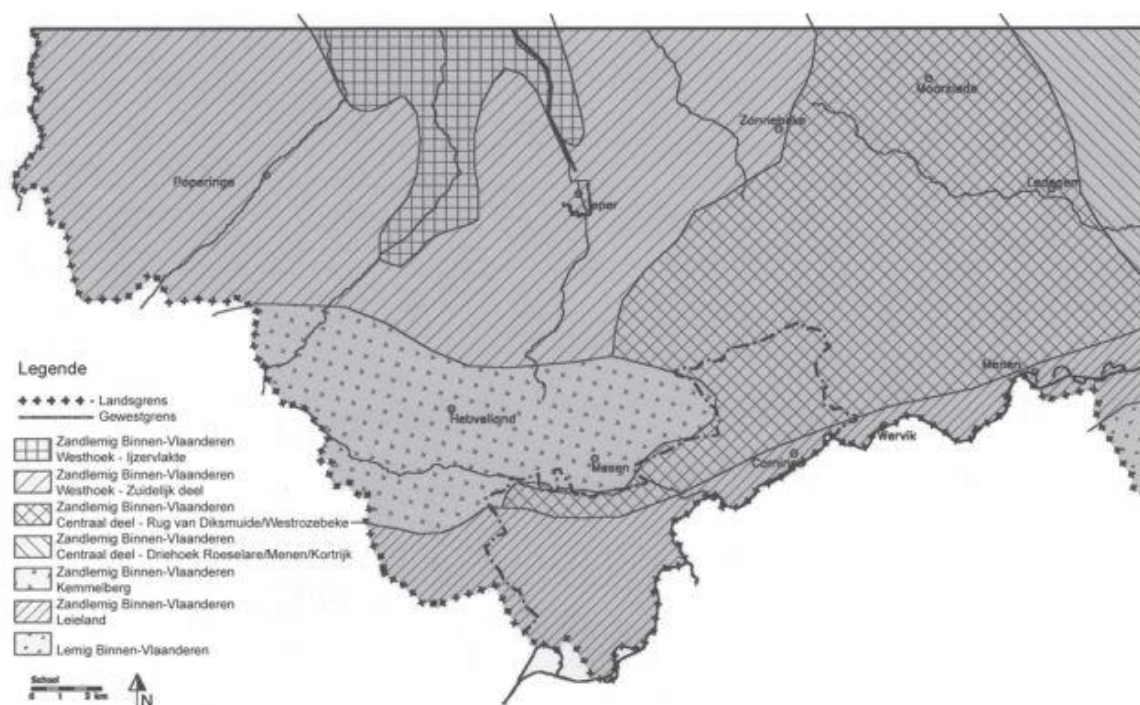
Plan 8: Plangebied op het DTM (detail) (digitaal; 1:1; 19/04/2017)¹⁰

Landschappelijke en hydrografische situering

Traditioneel wordt het landschap rond Ieper tot Zandlemig Binnen-Vlaanderen gerekend. Lokaal wordt dit landschap door de heuvelrug Passendale – Wijtschate onderverdeeld in een centraal deel (de driehoek Roeselare – Menen – Kortrijk) en de Westhoek. Het is dit laatste deellandschap dat Ieper gelegen is. De westhoek is een licht golvend landschap, dat in het zuiden wordt begrensd door de getuigenheuvelrug van Heuvelland en in het noorden door de IJzervlakte en de kustpolders. De golvende heuvels in dit landschap zijn vrijwel allemaal lage uitlopers van de getuigenheuvels van het Heuvelland of van de cuestarug Passendale – Wijtschate.

De hydrografie van het landschap wordt in grote mate bepaald door de IJzer. Deze zorgt voor de belangrijkste afwateringsweg, richting de Noordzee. Ook de belangrijkste waterweg in het Ieperse, de Ieperlee, die ontspringt in de heuvels van Heuvelland, mondt uit in de IJzer.

¹⁰ AGIV 2017b

Figuur 1: overzicht van de traditionele landschappen rond Ieper.¹¹

Paleogeen en Neogeen (Tertiair)

Op basis van de *Databank Ondergrond Vlaanderen*¹² wordt binnen het onderzoeksgebied het tertiair substraat gevormd door het lid van Aalbeke, dat een onderdeel is van de Formatie Kortrijk.

Het tertiaire substraat van het onderzoeksgebied werd gevormd in het paleogeen tijdens het vroeg en midden Ypresiaan. De formatie kan gevonden worden in het westen en centraal deel van België. Ze komt aan het oppervlak bij Hanaut, het zuidelijke en centrale deel van West-Vlaanderen, het zuiden van Oost-Vlaanderen en het zuidwesten van Brabant. Uitlopers in het Basin van Namen en ten zuiden van de Samber. De formatie heeft een dikte van 125m in het noordelijke deel van West-Vlaanderen, deze neemt af in oostelijke en zuidelijke richting.

De Formatie van Kortrijk is hoofdzakelijk opgebouwd uit mariene afzettingen, die voornamelijk bestaat uit kleiige sedimenten. De opbouw van oude naar jong bestaat uit:

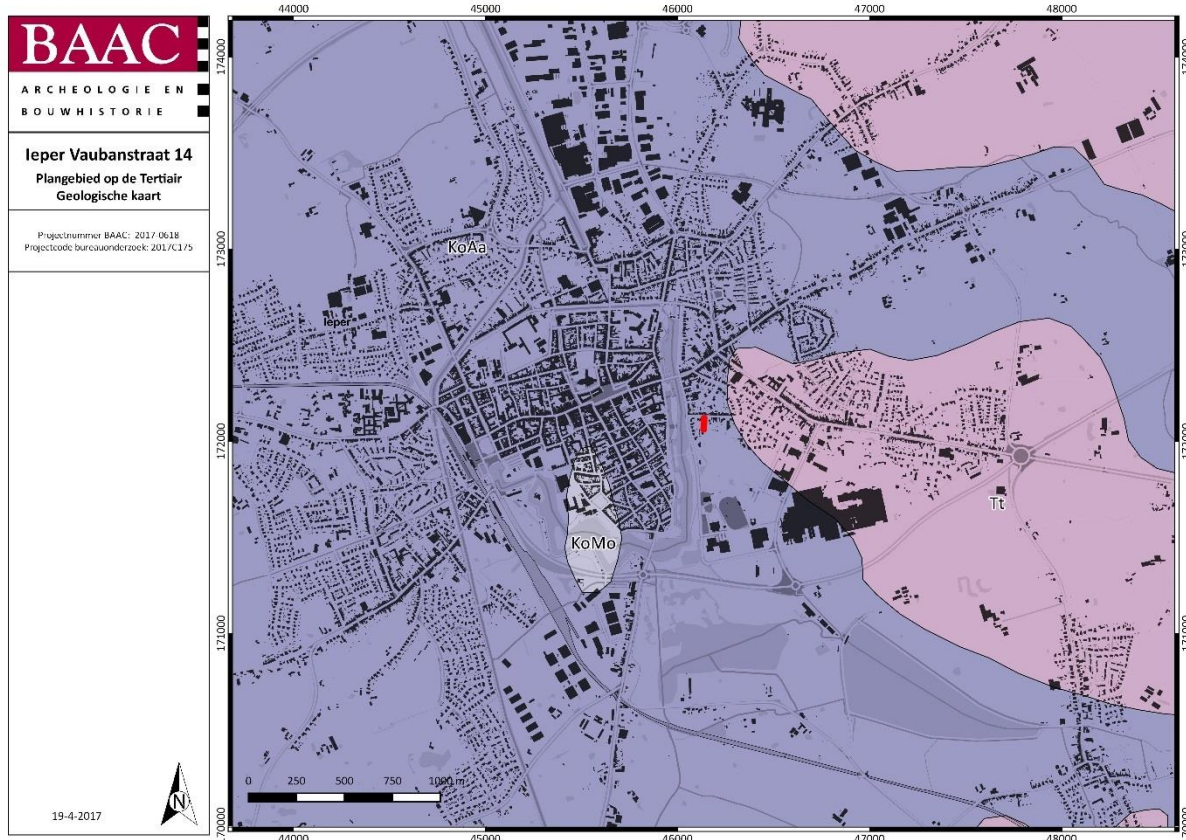
- Een afwisseling van horizontale gelaagde glauconiethoudende kleiige zanden en compacte kleiige silt of siltige klei, lokaal gebioturbeerd. De basis bestaat uit geoxideerde en verhard kleiig zand, met lenzen van puur zand
- Een homogene afzetting van zeer fijne siltige klei, met soms tussenvoegingen van grof siltige klei of kleiige zeer fijne silt.
- Een minder homogene laag afzetting van kleiige grof of medium silt en zandhoudende lagen. Af en toe fosielrijke lagen. De gehele afzetting wordt meer zandig naar het oosten en het zuiden.
- Zeer fijne siltige klei

De formatie is opgedeeld in het Lid van Zoute, het Lid van Mont Héribu, Het Lid van Orchies, het Lid van Roubaix en het Lid van Aalbeke. Binnen het onderzoeksgebied komt het Lid van Aalbeke aan het oppervlak dat bestaat uit donkergrijze tot donkerblauwe klei met glimmers.¹³

¹¹

¹² DOV Vlaanderen, 2016a.

¹³ LAGA P. e.a., 2001. pp. 139-140.

Plan 9: Plangebied op de tertiairgeologische kaart (digitaal; 1:1; 19/04/2017)¹⁴

Even ten zuidwesten van het onderzoeksterrein bevindt zich een kleine opduiking van het Lid van Moen (*KoMo*). Deze afzetting bestaat uit grijze klei tot silt, kleihoudend, met kleilagen en *Nummulites planulatus*¹⁵. Het Lid van Moen, onderdeel van de Formatie van Kortrijk, omvat verschillende mariene afzettingen, die gedateerd worden in het Vroege tot Midden Ieperaan¹⁶. De gemiddelde dikte van de afzettingen van het Lid bedraagt 45 m.¹⁷

Quartair

Ter hoogte van het onderzoeksterrein bestaan de quartaire afzettingen uit een eolisch zandpakket uit het Weichseliaan (afzetting 8). Dit gele, losse zand werd afgezet onder extreem koude en droge klimaatomstandigheden, waardoor de fluviale herwerking beperkt bleef. Dit in tegenstelling tot de kruisgelaagde, fluviale zandige pakketten uit het Weichseliaan.¹⁸ Ter hoogte van het onderzoeksterrein rusten deze afzetting onmiddellijk op de tertiaire ondergrond.

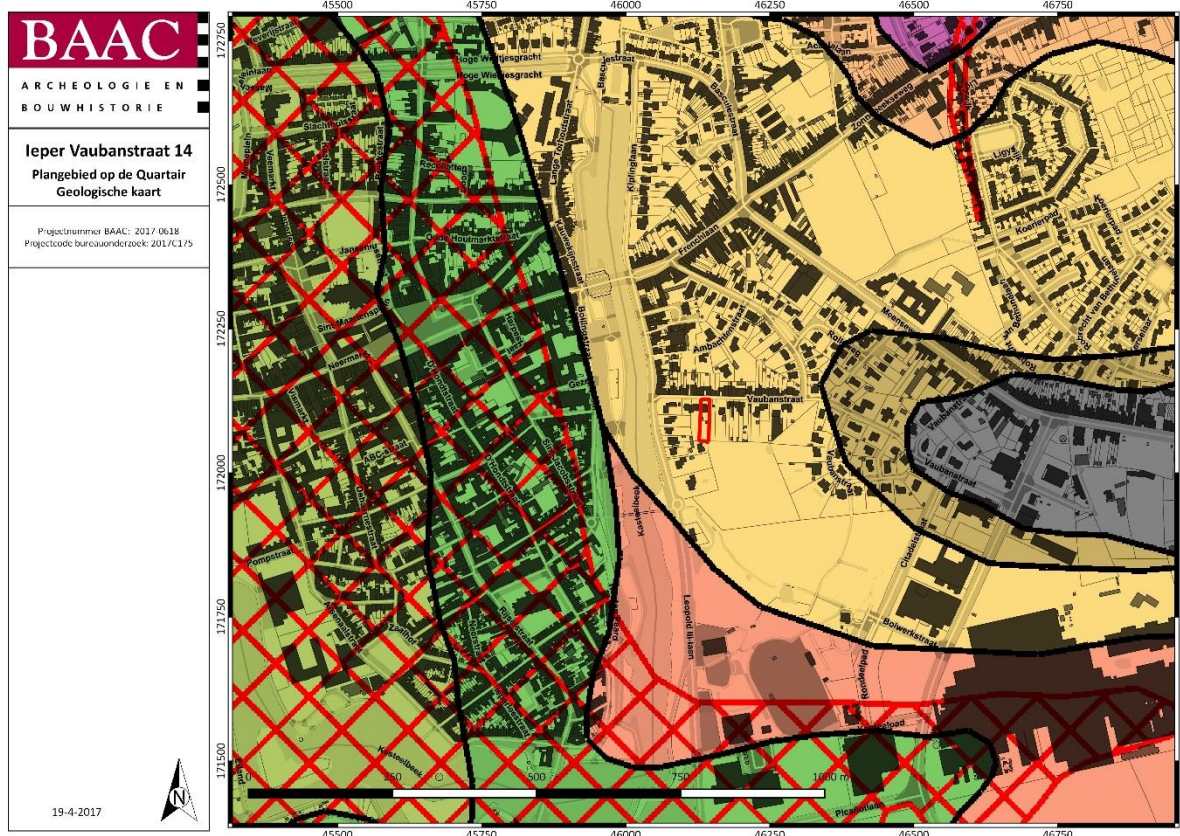
¹⁴ DOV VLAANDEREN 2017b

¹⁵ DOV Vlaanderen, 2014b.

¹⁶ Laga ea. 2001, 139-140.

¹⁷ De Geyter 1999, 28-29.; De Geyter 2001, 32-33.

¹⁸

Plan 10: Plangebied op de quartairgeologische kaart 1:50.000 (digitaal; 1:1; 19/04/2017)¹⁹

Bodem

Op de bodemkaart van Vlaanderen wordt het onderzoeksterrein – en bij uitbreiding heel de zone van het Hoornwerkpark en omgeving – gekarteerd als OT-bodem (afgegraven grond). Deze kartering is ongetwijfeld gebaseerd op de aanwezigheid van de historische bouw- en vestingswerken bij het Hoornwerk. De bodemkarteringen in de omgeving geven echter meer inzicht in de bodemopbouw ter hoogte van het onderzoeksterrein.

Heel de historische stadskern van Ieper – ten westen van het onderzoeksterrein - wordt logischerwijs als OB (bebouwde gronden) gekarteerd. Ten noordoosten van het onderzoeksterrein worden de bodems als *Ehxy*, *uLhp(o)*, *Ldc*, *Pdd* en *Pcp* gekarteerd.

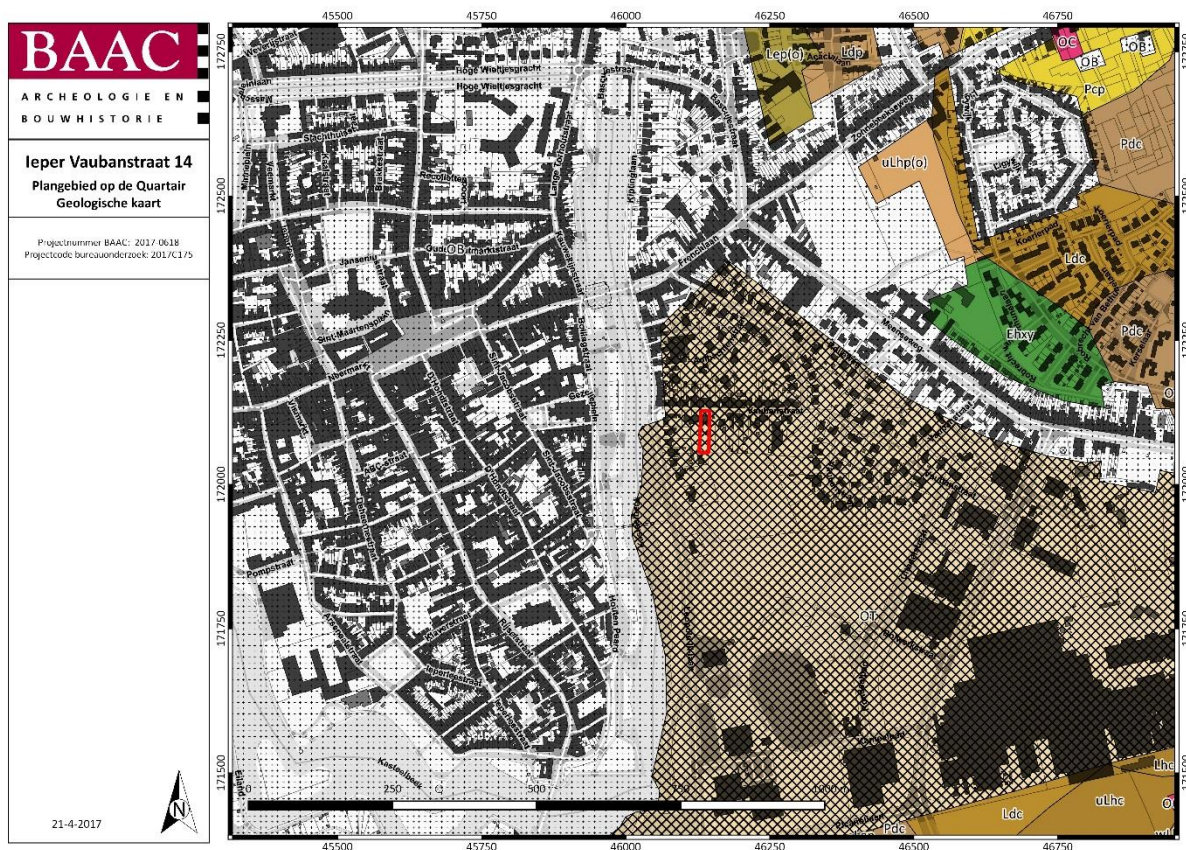
- De *Ehxy*-bodems zijn natte kleibodems met onbepaald profiel, waarvan de textuur in de diepte zwaarder wordt. Deze bodems situeren zich ter hoogte van een gedempte vestingsgracht en zijn dan ook antropogeen van oorsprong.
- De *Ldc*-bodems zijn matig natte zandleembodems met een sterk gevlekte of verbrokkelde textuur B-horizont. De *Pdc*-bodems hebben dezelfde kenmerken, maar hebben een iets lichtere, licht zandlemige textuur. De bouwvoor van deze bodems is vaak vrij humeus en rond de 30 cm dik. Deze gronden zijn ideale akkerlanden, maar kunnen ook als weiland worden ingezet. In het voorjaar zijn ze vaak koud, waardoor ze enkel worden gebruikt voor de teelt van 'late groenten', zoals bonen. De bodems komen typisch voor in lager gelegen depressies in het licht golvende landschap van de Westhoek.

¹⁹ DOV VLAANDEREN 2017c

- De *Pcp*-bodems worden gekenmerkt door een licht zandlemige textuur, matig natte drainagetoestand en niet-ontwikkeld bodemprofiel. Deze bodems hebben doorgaans een vrij dunne (20 to 30 cm dik), humeuze bouwvoor. Verder kennen ze een goede waterhuishouding, waardoor ze geschikt zijn voor gebruik als akker (goede draingage en makkelijke bewerking). Kenmerkend is de extensieve groetenteelt.
- De *uLhp(o)*-bodems zijn erg natte zandleembodems zonder uitgesproken profielontwikkeling, waarvan het substraat uit klei bestaat. Deze bodems hebben kennen een antropogene genese en situeren zich – net als de *Ehxy*-bodems – ter hoogte van gedempte vestingsgrachten.

Ten zuiden van het onderzoeksterrein bevinden zich onder andere *Ldc*-bodems, maar ook volgende bodems:

- De *uLhc*-bodems zijn erg natte lichte zandleembodems, met verbrokkelde B-horizont, gelegen op een kleiig substraat. Deze bodems hebben kennen een antropogene genese en situeren zich ter hoogte van gedempte vestingsgrachten.

Plan 11: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen (digitaal; 1:1; 19/04/2017)²⁰

²⁰ DOV VLAANDEREN 2017a

1.3.2 Historisch kader

*Algemene historiek van Ieper*²¹

Het onderzoeksgebied ligt net ten oosten van de historische stadskern van Ieper. De stad werd voor het eerst vermeld in 1066²². Men vermoedt dat de oorsprong bij een Karolingische villa ligt. Deze was ten oosten van de Ieperlee (een zijrivier van de Ijzer) gelegen. Men situeert de curtis langs de huidige Elverdingestraat en de Korte en Lange Meersstraat. Er zijn aanwijzingen voor het bestaan van een gracht en een neerhof²³.

De ligging van Ieper op het kruispunt van de Ieperlee met de weg Brugge-Rijsel zorgde ervoor dat het tijdens de 12de en 13de eeuw uitgroeide tot een bloeiende stad. De verbinding met het Leiebekken, Noord-Frankrijk en de kustvlakte met haar uitgebreide wolproductie maakte een uitgebreide productie van en handel in textielproducten mogelijk²⁴.

De stadsontwikkeling begon al in de 10de eeuw. Door een toename in de landbouwproductie en een bevolkingsstijging werd ten oosten van de Ieperlee een markt opgericht waar domaniale producten verkocht werden. Ten zuiden van het neerhof ontstond een ambachtelijke wijk waar deze producten verwerkt werden. De Vlaamse graaf organiseerde de nederzetting door een netwerk van straten vast te leggen. De Sint-Jacobsstraat, de D'hondtstraat en de Rijselsestraat vormden de hoofdassen en waren met elkaar verbonden door haakse straten tussen de Ieperlee en de oostelijke gracht²⁵. Deze gracht is archeologisch vastgesteld en wordt de Sceudelgracht genoemd. Het vormde een halve cirkel rond de nederzetting aan de Ieperlee en werd vermoedelijk aangelegd ter verdediging. Uit de kronieken weet men dat Graaf Arnulf I de Grote begin 10de eeuw opdracht gaf om een aarden wal aan te leggen ten oosten van de Ieperlee. Later werden ook verscheidene stenen poorten gebouwd²⁶.

Binnen de Sceudelgracht, in de zuidoostelijke hoek van de Grote Markt, lag het "Rooden Steen". Dit gebouw werd opgetrokken met ijzerhoudende zandsteen afkomstig van de Kemmelberg. Deze steen was er al uitgeput rond 1150 en we kunnen het gebouw dus zeker als ouder interpreteren. Het toont aan dat binnen de gracht niet enkel ambachtsmannen woonden, maar ook belangrijke personen²⁷.

Er ontstonden verschillende bewoningskernen. De Sint-Maartenskern ontstond uit de versterking van de graaf van Vlaanderen. Rond de Sint-Pieterskerk ontstond een handelscentrum of portus. Al in de eerste helft van de 12de eeuw werd er een belangrijke jaarmarkt gehouden.²⁸ Kort na 1128 werd een tweede castrale motte met neerhof opgericht op het Zaalhof tegenover de Sint-Pieterskerk²⁹. In 1138 werd de Sint-Jacobskerk gesticht³⁰. Deze kernen werden beschermd door een systeem van waterlopen, grachten, aarden wallen, palissaden en poorten. De stadsdelen groeiden eind 11de eeuw-begin 12de eeuw naar elkaar toe door de uitbreiding van handelsactiviteiten, lakennijverheid en een bevolkingstoename³¹. Geleidelijk aan verhuisden de grafelijke ambtenaren en militairen naar de Grote Markt.

²¹ CLAUS et al. 2016, pp.7–11.

²² HANECA et al. 2009, p.123.

²³ MUS 1996, p.43.

²⁴ HANECA et al. 2009, p.123.

²⁵ MUS 1996, p.43.

²⁶ VANROLLEGHEM 2006, p.13.

²⁷ MUS 1996, p.44.

²⁸ MUS 1996, pp.44–45.

²⁹ HANECA et al. 2009, p.123.

³⁰ MUS 1996, pp.46–47.

³¹ GENOOTSCHAP VOORGESCHIEDENIS EN VESTINGBOUWKUNDE 2017.

2 Carte d'Ypres au 11e et 12e siècle.

1 Le Curtis, centre d'exploitation de la villa;

2 La Basse-Cour avec l'église Saint-Martin;

3 Le Sceudelgracht;

4 Domaine semi-circulaire entouré d'un fossé;

5 Portus semi-circulaire autour de l'église Saint-Pierre;

6 Eglise Saint-Jacques;

7 Le Zaalhof, second centre d'exploitation;

8 Basse-Cour de ce second centre;

9 Motte du vicomte.

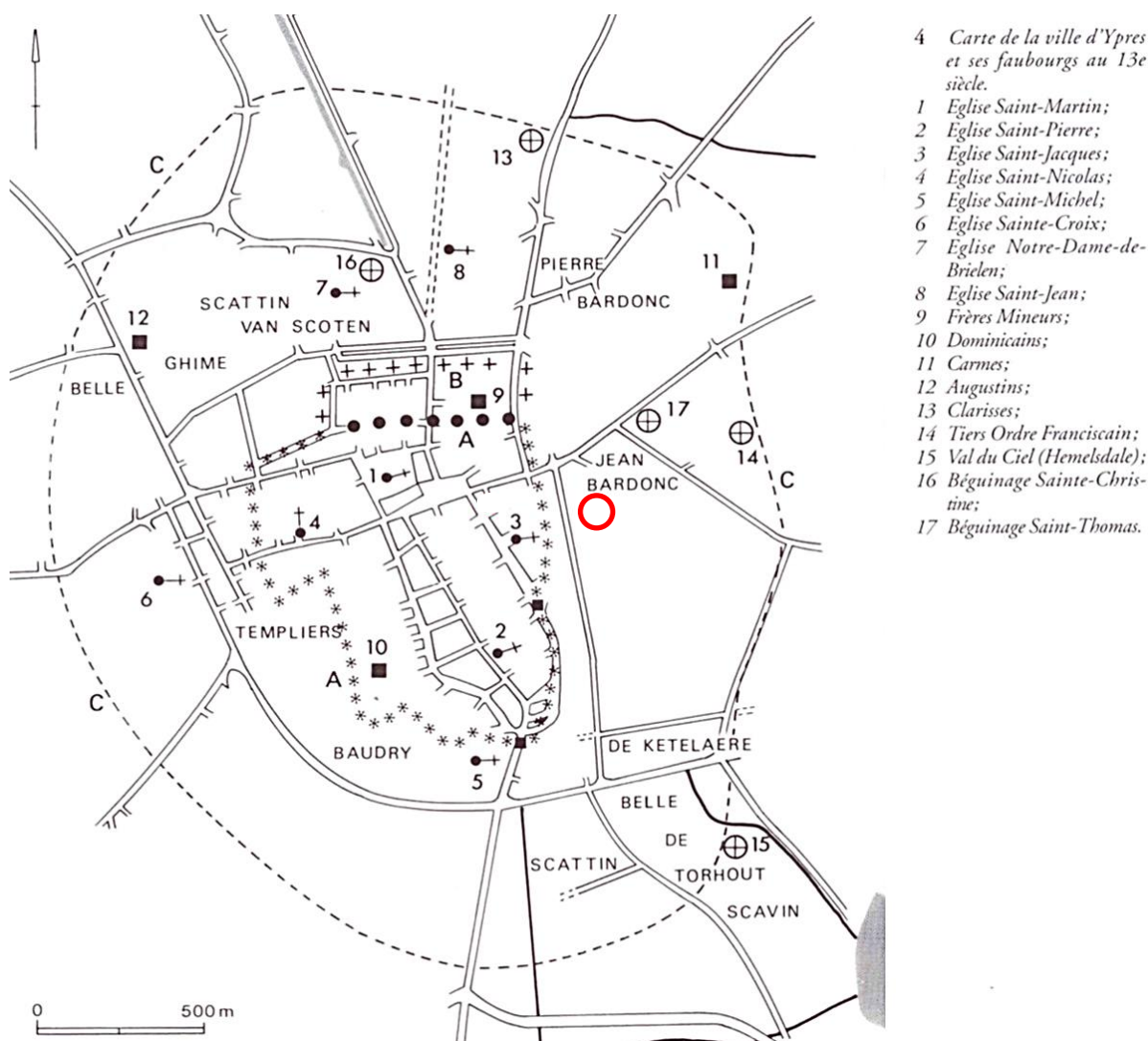
Figuur 2: leper in de 11de-12de eeuw (met aanduiding projectgebied in rood (indicatief))³²

In 1214 liet Ferdinand van Portugal een nieuwe omwalling aanleggen. De ontstane stadskernen werden zo gefusioneerd. Intussen waren in het noorden twee nieuwe parochiekerken opgericht. De kerk van Brielen (1196) en van Sint-Jan (1200). Onder druk van een verder toenemend bevolkingsaantal ontstonden rond deze parochiekerken buitenwijken³³. Pas in de eerste helft van de 13de eeuw breidde de stad zich uit ten westen van de leperlee. De Sint-Niklaasparochie en de Sint-Kruisparochie ontstonden. In dezelfde periode werd ten zuiden van de stad de Sint-Michielsparochie gesticht³⁴.

³² MUS 1996, p.45.

³³ MUS 1996, p.50.

³⁴ HANECA et al. 2009, p.123.

Figuur 3: leper en de voorsteden in de 13de eeuw (met aanduiding projectgebied in rood (indicatief))³⁵

De lakenproductie te leper vierde zijn hoogtij tijdens de tweede helft van de 13de eeuw. Dit kon door een grotere specialisatie en het gebruik van Engelse wol³⁶. Rond 1200 domineerde het lepers laken op de mediterrane markten. Rond 1210 verschoof de lakenhandel van Italië naar de jaarmarkten van Champagne. Op de gedempte gracht van het oude neerhof in leper werd rond 1250 een nieuwe lakenhal gebouwd. De Grote Markt werd min of meer genivelleerd en werd het nieuw economisch centrum. Het werd de belangrijkste markt van West-Europa tijdens de tweede helft van de 13de eeuw. In de buitenwijken rond de stad ontstond geleidelijk een gemeenschap van ambachtslieden. In 1303 kregen de bewoners toestemming van de graaf om een versterking te bouwen. Deze Uterste Veste werd in 1325/1328 voltooid³⁷.

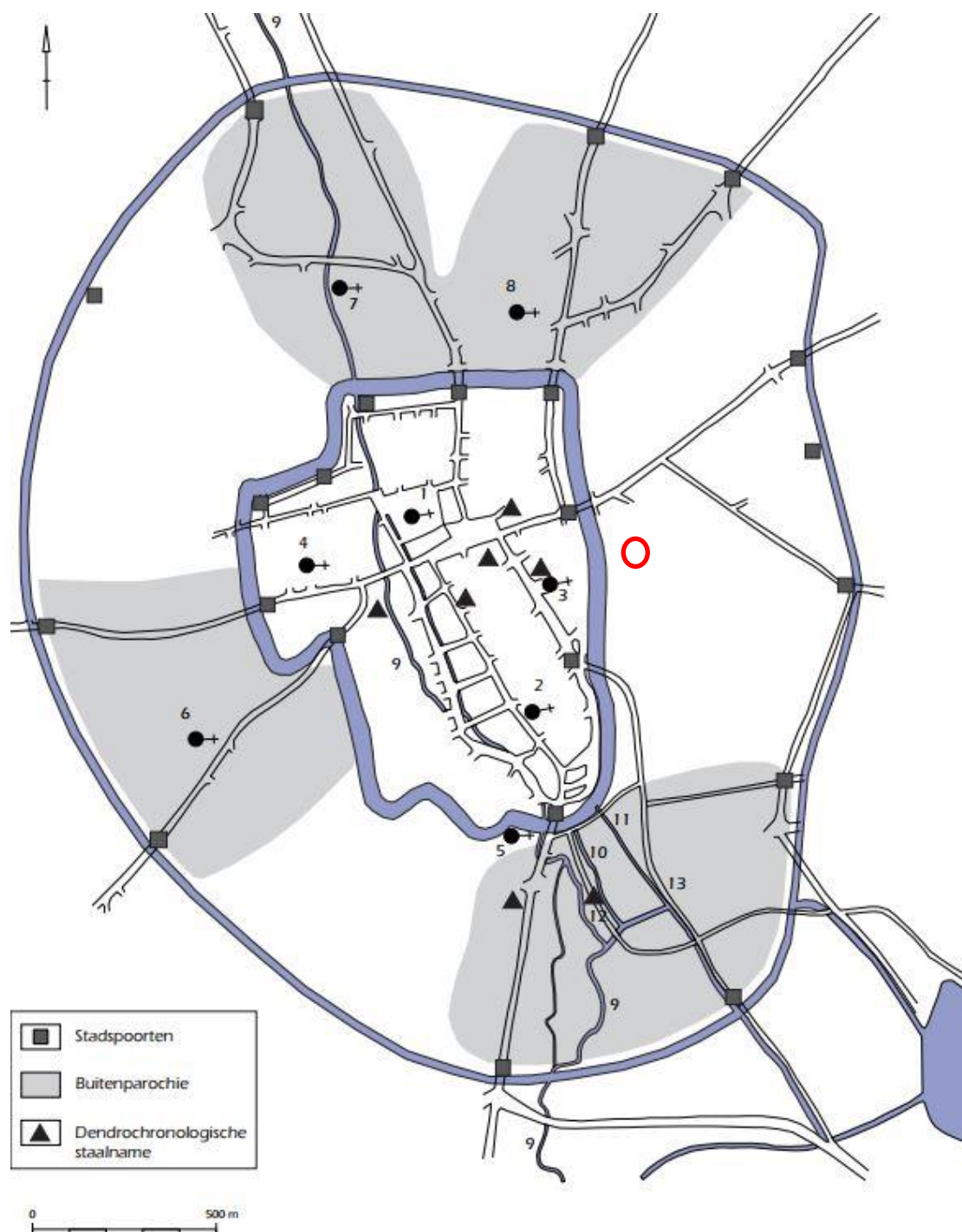
Tijdens de 12de en de 13de eeuw werden rond de stad “voorgeborghten” of buitenparochies gebouwd. Toen stichtte men ook nieuwe parochiekerken. De onderzoekslocatie ligt binnen het gebied van de voormalige Sint-Jansparochie en O.L.V. Ten Brielen. In deze parochies buiten de stadsomwalling vestigden zich vooral handarbeiders. Pas op het einde van de 13de eeuw besliste men om een buitenste

³⁵ MUS 1996, p.48.

³⁶ MUS 1996, p.49.

³⁷ MUS 1996, p.51.

verdedigingsgordel oftewel “uterste veste” aan te leggen³⁸. Het beschermde vooral de zogenaamde vervuulende ambachten zoals het leerlooien of het verven en vollen van stoffen.

Figuur 4: Kaart met situering van de buitenparochies rond leper tijdens de volle middeleeuwen.³⁹

Het beleg van leper in 1383 betekende echter het einde van deze “voorgeborghten” en de “uterste veste”. De buitenwijken werden niet meer heropgebouwd en de buitenste omwalling niet meer hersteld. In 1386 besliste men zelfs dat deze gebieden niet meer bewoond mochten worden⁴⁰. De

³⁸ VANDENBULCKE 2005, p.41.

³⁹ HANCA et al. 2009, p.124.

⁴⁰ VANDENBULCKE 2005, p.46.

bewoners moesten uitwijken naar de stad of naar andere parochies. Er volgde een periode waarin het succes van leper keerde. Aanhoudende conflicten, overregulering van de handel, toenemende concurrentie en een tekort aan grondstoffen zorgde ervoor dat de lakenhandel afnam. Mede door ziekte kende ook het bevolkingsaantal een forse terugval.

Aan het einde van de 14de eeuw had leper als grensstad wel een stenen omwalling gekregen⁴¹. De kosten van het vestingonderhoud werden echter te hoog voor de verzwakte stad, waardoor de vorsten moesten bijspringen. Bovendien was de omwalling met torens niet aangepast aan de opkomst van vuurwapens. Onder de Habsburgers werden deze aangepast, werd een citadel gebouwd en versterkte men de havenkom zodat de zogenaamde Neerstad ontstond⁴². Na de Franse verovering in de 17de eeuw werden de stadsomwallingen aangepast volgens het gebastioneerde systeem. Vauban was verantwoordelijk voor de plannen van deze nieuwe verdedigingswerken⁴³. In de 18de eeuw kreeg Oostenrijk de voogdij over de Spaanse Nederlanden. Omdat leper in het grensgebied met Frankrijk lag, kreeg de stad een speciaal statuut. De Noordelijke Nederlanden waren er bevoegd over de militaire zaken en de vestingwerken⁴⁴.

Tijdens de 17de en 18de eeuw kende de stad een economische vooruitgang, voornamelijk door de kantnijverheid. Op het einde van de 18de eeuw werd de stad voor een deel gedemilitariseerd. Na de Franse Revolutie echter viel leper opnieuw in Franse handen. Na de nederlaag van Napoleon maakte leper deel uit van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De bestaande vestingen werden hersteld en aangevuld met enkele nieuwe gebouwen. Vanaf 1852 werden de leperse versterkingen ontmanteld⁴⁵. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden de oude muren van Vauban als beschutting gebruikt. De rest van de stad werd toen met de grond gelijk gemaakt⁴⁶. De stad werd na de oorlog heropgebouwd, op een aantal aanpassingen na, net zoals voorheen.

De versterkingen rond leper: een historisch en cartografisch overzicht

De oudste versterkingen rond leper dateren volgens de traditionele geschiedschrijving uit het begin van de 10^e eeuw. In deze periode kende leper reeds een stedelijk karakter, waarbij de stad bestond uit twee kernen – traditioneel heeft men het over de *bestuurlijke* kern van de Sint-Jansparochie in het noorden en het *handelscentrum* van de Sint-Pietersparochie in het zuiden – die geleidelijk naar elkaar toe gegroeid waren. Zoals reeds aangehaald lag de toenmalige kern van leper op de oostelijke oever van de leperlee. Op bevel van graaf Arnulf I de Grote werd rond de stadskern van het toenmalige leper een aarden stadswal aangelegd. Deze omgaf een halfcirkelvormig areaal en sloot in het noorden en zuiden aan op de leperlee, die de westelijke flank van de versterking vormde.⁴⁷

Reeds in het midden van de 10^e eeuw breidde het stedelijke weefsel van de stad zich uit over de westelijke oever van de leperlee. De halfcirkelvormige versterking werd dan ook vlug uitgebreid. Ook werd in het midden van de 10^e eeuw door Boudewijn III de versterking voorzien van vier nieuwe poorten. In de loop van de daarop volgende eeuwen werd de omwalling vaak versterkt en heraangelegd. Historisch gedocumenteerde ingrepen aan de versterking werden onder andere

⁴¹ VANROLLEGHEM 2006, p.47.

⁴² VANROLLEGHEM 2006, p.75.

⁴³ VANROLLEGHEM 2006, p.127.

⁴⁴ VANROLLEGHEM 2006, p.187.

⁴⁵ VANROLLEGHEM 2006, p.225.

⁴⁶ GENOOTSCHAP VOORGESCHIEDENIS EN VESTINGBOUWKUNDE 2017.

⁴⁷ VANROLLEGHEM 2006, p.13

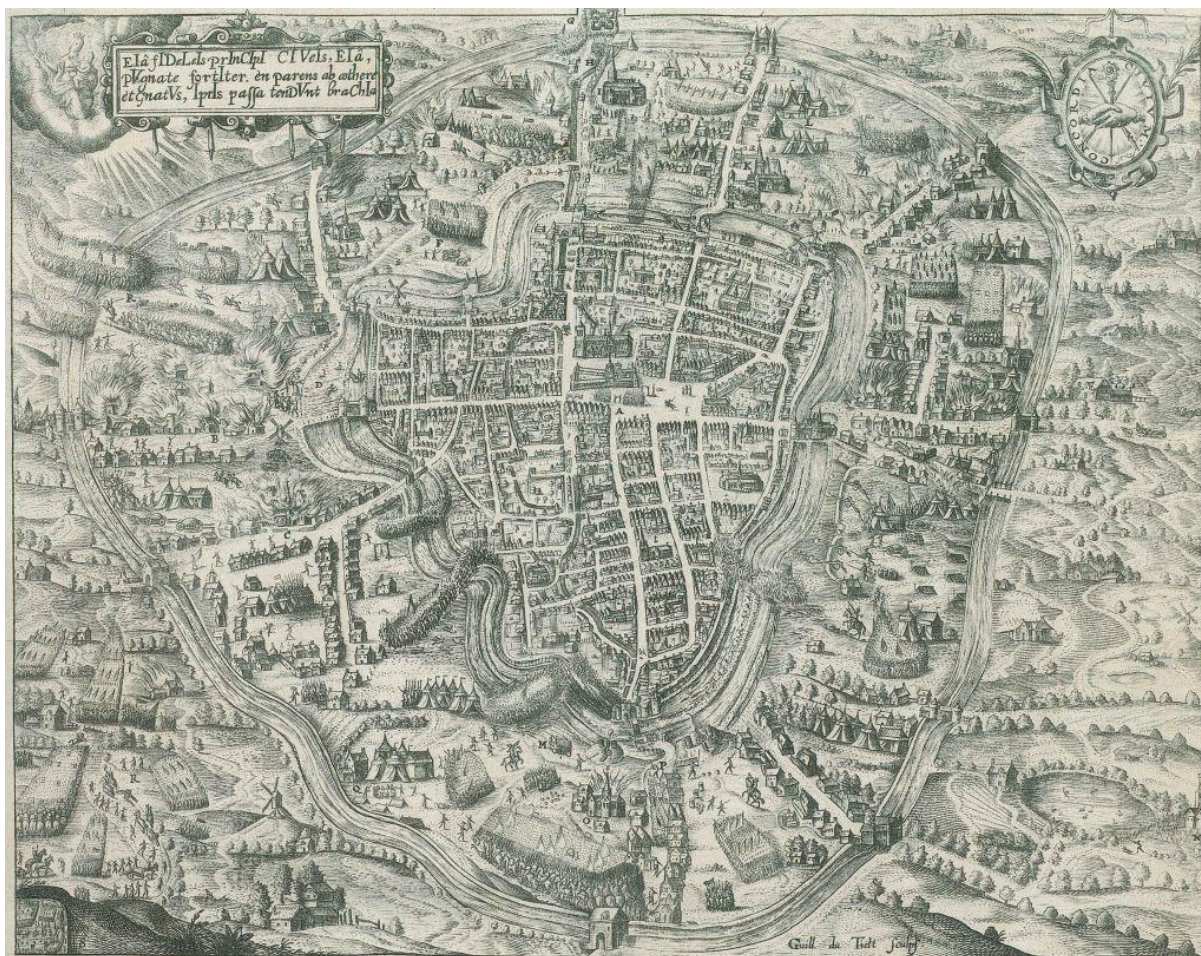
uitgevoerd in 1138, toen Diederik van de Elzas de wallen versterkte met uitkijktorens en doornhagen. In 1214 liet graaf Ferrand van Portugal de wallen versterken met tien stenen poorten.⁴⁸

De belangrijkste uitbreiding van de middeleeuwse versterkingen rond leper startte in 1302 en bestond uit de aanleg van een omwalling rond de buitenwijken van leper, de zogenaamde *Uterste Veste*. Het belang van deze versterking was erg groot, aangezien deze buitenwijken – waar zich vrijwel alle ambachtelijke activiteiten concentreerden – een bijzondere economische waarde hadden. De realisatie van de Uterste Veste was echter niet enkel een technisch huzarenstuk, ook de vele politieke strubbelingen binnen het bestuur van de stad bemoeilijkten de werken. Hierbij stonden de kleine grondbezitters en ambachten – voorstanders van de aanleg van de vestingen – lijnrecht tegenover de Fransgezinde patriciërs, die de schaarse middelen van de stad liever naar de restauratie van de oude stadsomwallingen zagen gaan.

Uiteindelijk werden de werken aan de Uterste Veste voor 1328 voltooid. In totaal was de omwalling 7.6 km lang, die een areaal van ca. 500 ha. omsloot. Reeds in 1329 – na de nederlaag van het Vlaamse Kerelsleger bij de Slag in Kassel in 1328 – werd op bevel van de Franse koning Filips van Valois de Uterste Veste alweer afgebroken. Dit weerhield de ambachten er echter niet van de walgrachten rond de versterking intact te houden. Een ander element binnen de vergeldingsmaatregelen van de Franse koning was de restauratie en versterking van de binnenste stadsvesten, hetgeen uiteraard in de kaart speelde van de Fransgezinde patriciërs. Het beleg van leper in 1383 – een veldslag tijdens de Genste opstand tussen het Fransgezinde leper en een Engels belegeringsleger – betekende het definitieve einde van de Uterste Veste. Het waren de inwoners van leper zelf die inzagen dat deze grote vesting niet verdedigen was en vernietigden ze voor de aankomst van het Engelse leger. Ook de buitenwijken werden volledig verlaten en vernietigd. De buitenwijken kwamen dit verval niet te boven, onder andere door de economische malaise in de stad na de Gentse Opstand en het bouwverbond uitgevaardigd door Filips de Stoute.⁴⁹

⁴⁸ VANROLLEGHEM 2006, p.13.

⁴⁹ VANROLLEGHEM 2006, pp.27–28.

Figuur 5: kaart van het beleg van Ieper in 1383, op een 17^e eeuwse gravure van Guillaume du Tiel.⁵⁰

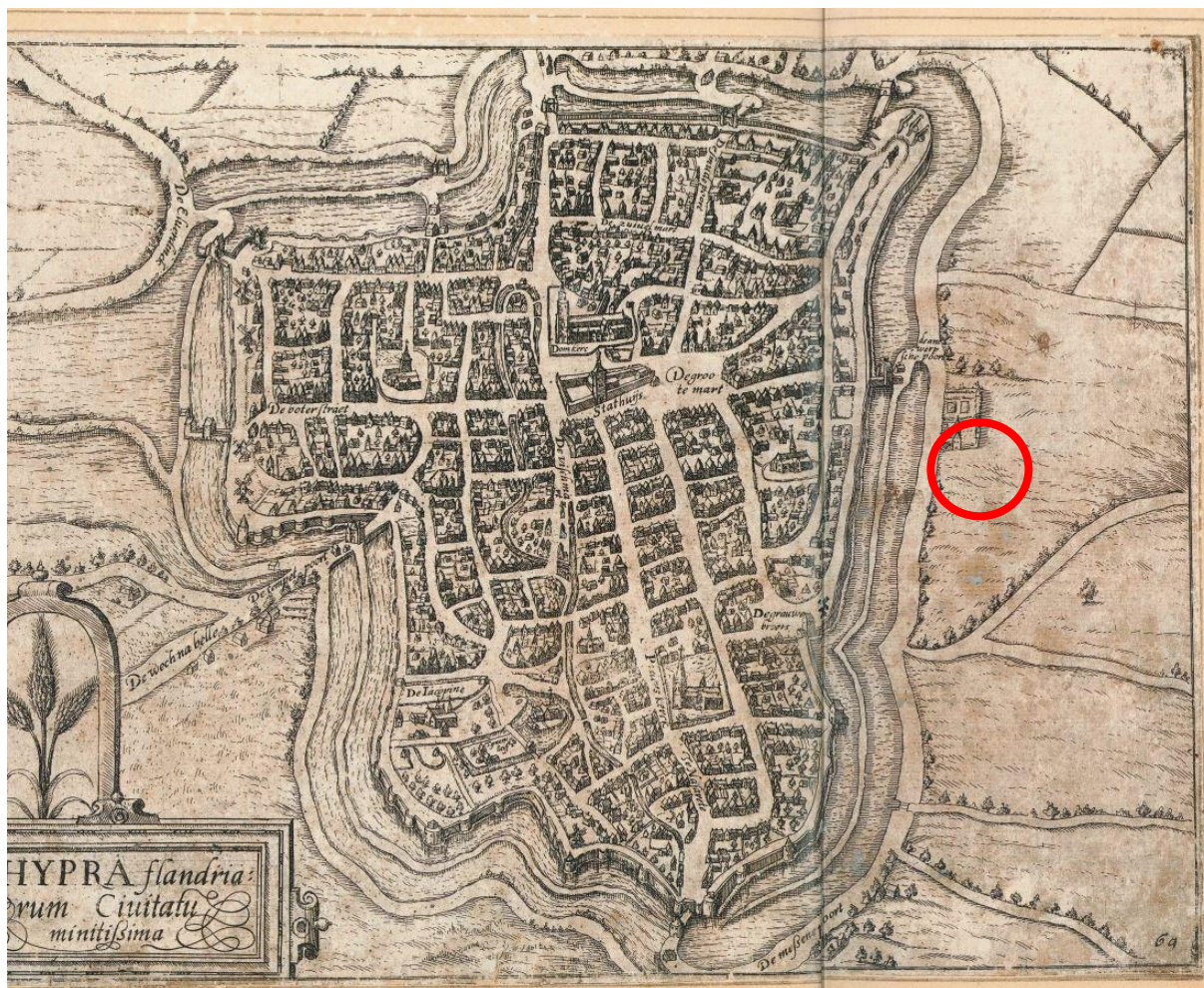
Op deze gravure worden onder andere de oudste stadsversterkingen en de Uterste Veste weergegeven. Even ten noorden van het onderzoeksterrein worden de voorlopers van de huidige Frenchlaan en de Zonnebeekseweg en Meenseweg afgebeeld. Ter hoogte van deze wegen wordt een bewoningskern weergegeven, met onder andere bewoning langsheen de wegen, een parochiekerk en een staakmolen. De onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein, direct ten oosten van de Sint-Jacobskerk, wordt weergegeven als een vrij ruraal landschap dat zwaar getroffen werd door de krijgsvaardigheden. Het is niet zeker of dit een waarheidsgetrouwe weergave is van de toenmalige situatie, gezien de gravure een latere reconstructie is.

Het was ook Filips de Stoute die rond 1386 het plan opvatte de oude – binnenste – stadsomwallingen te renoveren en uit te breiden. Dit plan bestond onder andere de aanleg van een eerste volledige stenen omwalling, de zogenaamde *Bourgondische vesting*, voor een groot deel opgebouwd uit puin van de verlaten buitenwijken. De vesting omvatte een gekartelde vestingmuur, stadspoorten versterkt met ronde stenen torens en enkele kanonbatterijen. Deze omwalling zou tot 1678 vrijwel intact blijven.⁵¹ In deze periode werd de versterking her en der aangepast: onder Maximiliaan van Oostenrijk werden een aantal poorten afgeschreven. Deze waren immers zwakke schakels in de omwalling. Onder keizer Karel V werd in 1537 de stenen omwallingsmuur aan de binnenzijde versterkt met een aarden omwalling. Deze ingreep beschermde de muur tegen de grote destructieve kracht van kanonkogels. Ten slotte werden de hoge, ronde Bourgondische torens verlaagd en voorzien van een artillerieplatform.⁵²

⁵⁰ VANROLLEGHEM 2006, fig.2.1.

⁵¹ VANROLLEGHEM 2006, p.47.

⁵² VANROLLEGHEM 2006, p.57.

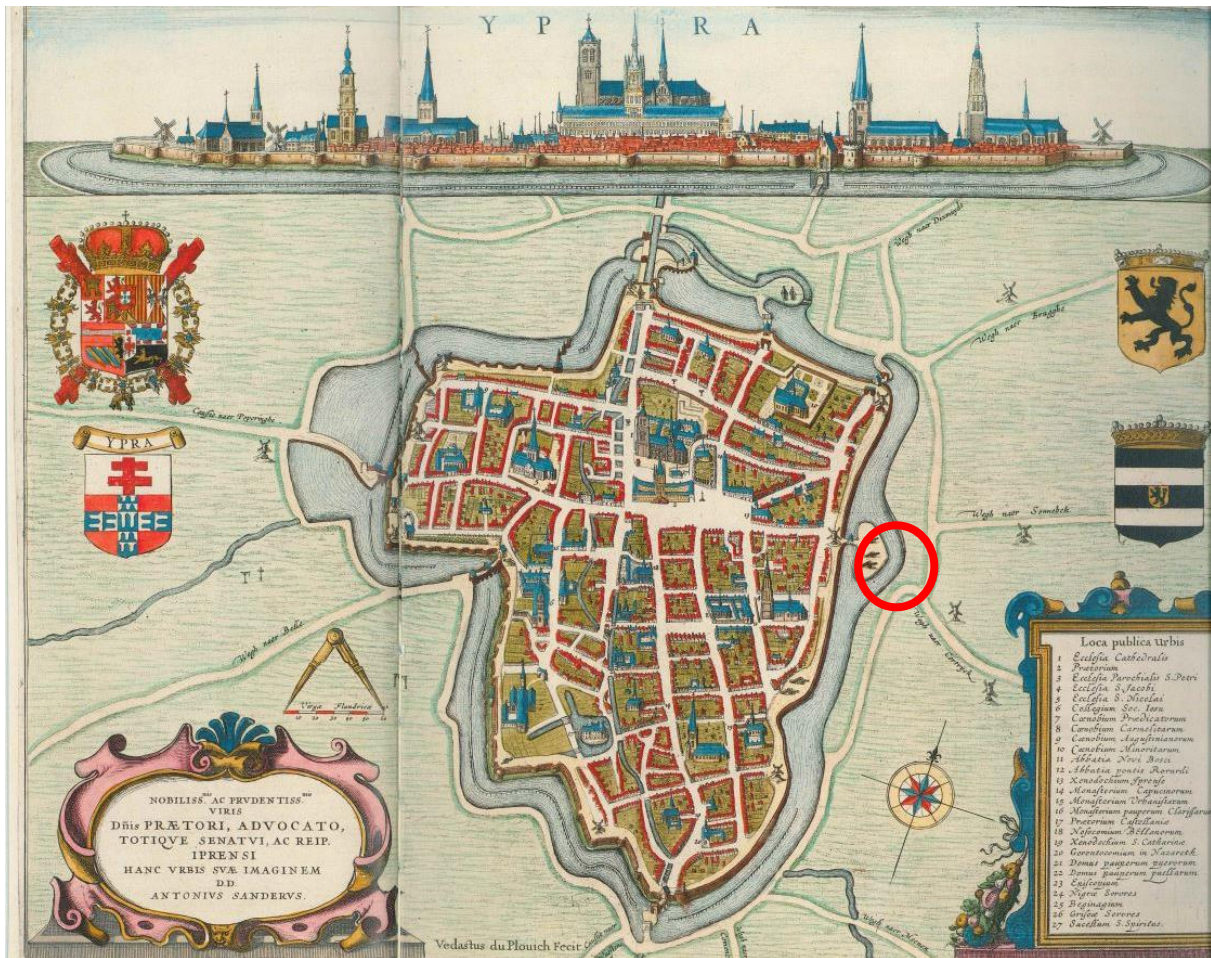

Figuur 6: Ieper omstreeks het jaar 1581, een gravure van Lodovico Guicciardini.

Op deze gravure wordt de zogenaamde Bourgondische vestingsmuur rond Ieper weergegeven. Ook de aanpassingswerken van Karel V vallen op. De zone tussen de oude stadsomwalling en de Uterste Veste is vrijwel volledig verlaten. Ter hoogte van het onderzoeksterrein valt een kleine bewoningskern op. Deze bestaat uit een groot gebouwencomplex met tuindomein. Voor het overige is de omgeving van het onderzoeksterrein een erg rurale landschap.

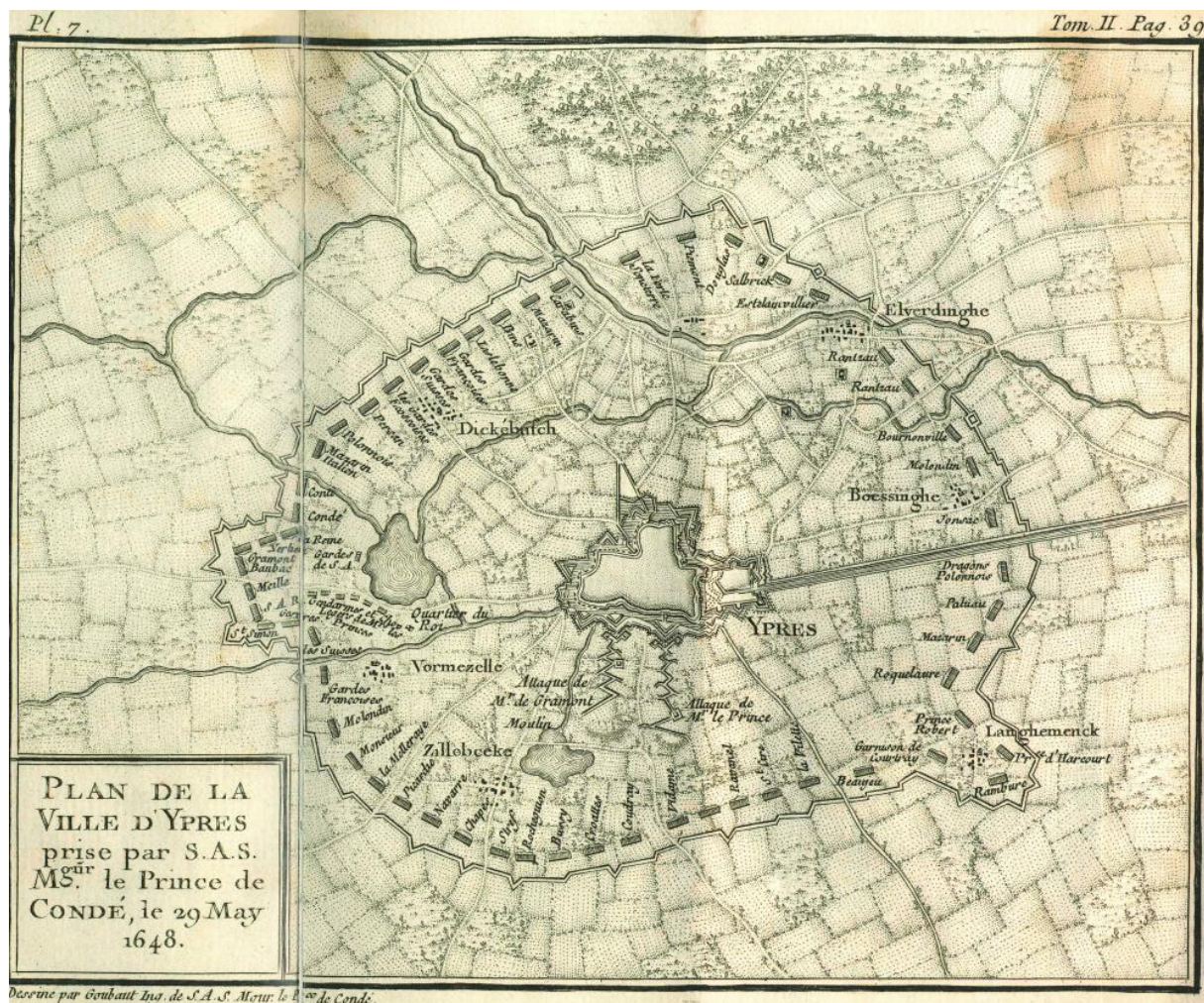
Een belangrijk deel van de geschiedenis van de 17^e eeuw in Europa stond in het teken van verschillende conflicten tussen Spanje – waartoe Vlaanderen behoorde – en Frankrijk. Dit conflict betekende een permanente militaire dreiging voor Ieper, dat vrijwel op de grens tussen beide mogendheden lag. Deze dreiging bracht grote ingrepen aan de militaire infrastructuur rond de stad met zich mee. Zo werd onder Filips IV de havenkom bij het kanaal Ieper – Nieuwpoort versterkt met een vesting en een waterpoort. Na een eerste succesvolle belegering van de stad door de Fransen in 1648 – en een onmiddellijke herovering door de Spanjaarden in 1649 – werd de stadsomwalling uitgebreid met negen halvemaanvormige ravelijnen. Na de Vrede van Aken in 1668 – het einde van de Devolutieoorlog – verloor Spanje grote delen van Vlaanderen aan Frankrijk. Ieper bleef in handen van Spanje, maar kwam tussen twee Franse gebieden te liggen. Als reactie hierop bouwde koning Karel II in 1669 aan de oostelijke flank van de Bourgondische omwalling, achter de Sint-Jacobskerk, een citadel. Reeds enkele jaren later, bij het beleg van Ieper in 1678 door Louis XIV, werd de citadel succesvol belegerd. Tijdens de infrastructuurwerken door Vauban na het beleg werd de citadel vernietigd en vervangen door een uitgebreid hoornwerk, het hoornwerk van Antwerpen.⁵³

⁵³ VANROLLEGHEM 2006, p.127

Figuur 7: weergave van leper op een kaart uit de atlas *Flandria Illustrata* van Sanderus (Vedastus du Plouich, 1641).

Op deze gravure valt de eerste aanzet van een ravelijn op, net ten noorden van het onderzoeksterrein. Ook werd het aantal stadspoorten teruggebracht tot zes.

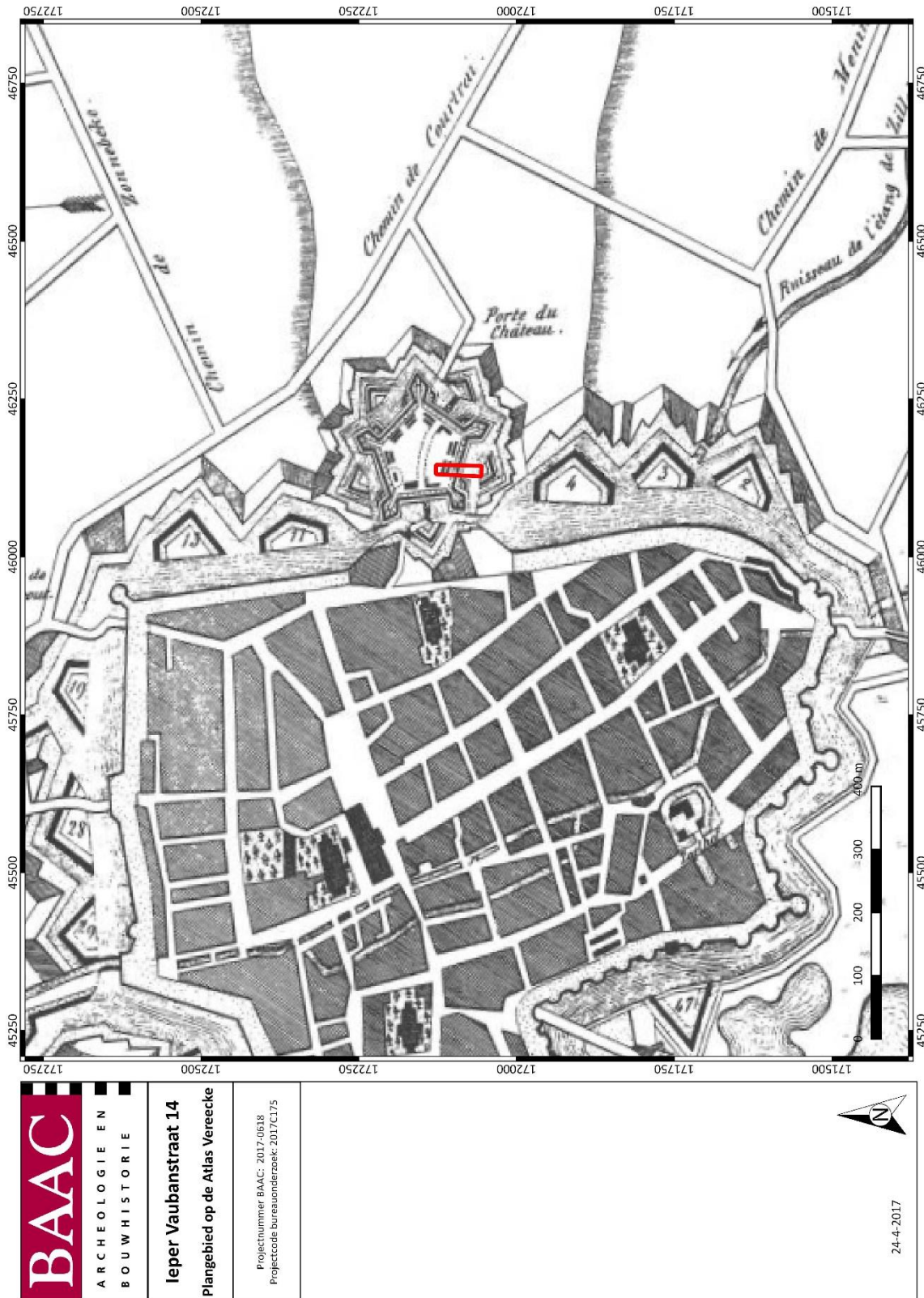
Figuur 8: Ieper tijdens het beleg van 1648 op een gravure van Goubaut.⁵⁴

Deze kaart toont de versterkingen van de stad na de uitbreidingen van 1649. Opvallend zijn de negen ravelijnen – waarvan twee in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein – en de versterking van de havenkom.

Hoe dit bouwwerk er precies uitzag, is niet geweten. De enige cartografische bron die de citadel afbeeldt, is een reconstructie plan uit de Vereecke-atlas. Deze werd echter pas in het midden van de 19^e eeuw opgemaakt. Op deze kaart wordt de citadel generiek weergegeven als een vijfpuntige sterfortificatie. Deze weergave was echter niet gebaseerd op historische feiten, maar eerder op de toenmalige algemene kennis over de fortenbouw in het midden van de 17^e eeuw.⁵⁵

⁵⁴ VANROLLEGHEM 2006, fig.5.17.

⁵⁵ VEREECKE 1858.

Figuur 9: weergave onderzoeksterrein op de kaart van de citadel in de Atlas van Vereecke.⁵⁶

⁵⁶ VEREECKE 1858.

Figuur 10: Belegering van Ieper in 1678 door Louis XIV (Daniël Marot, einde 17^e eeuw).⁵⁷

Op deze gravure wordt links de belegering van de Spaanse citadel afgebeeld. Net als op de kaarten van Vereecke gaat het om een vijfpuntige sterfortificatie. Boven de afbeelding wordt ook een plattegrond van Ieper en de Spaanse versterking weergegeven.

De zwaktes van de oude versterkingen en vestingen rond Ieper toonden tijdens de verschillende belegeringen in de 17e eeuw grote zwaktes. Na de succesvolle belegering in 1678 besloten de Franse bezetters door middel van immense infrastructuurwerken deze zwakten in de stadsverdediging op te lossen. De nieuwe vestingen rond de stad werden ontworpen door Sébastien Le Prestre de Vauban. Meest ingrijpende werken waren de afbraak van de Bourgondische omwalling – behalve aan de

⁵⁷ VANROLLEGHEM 2006, fig.6.17.

zuidwestelijke zijde van de stad – en de installatie van enkele grote hoornwerken. Zoals reeds aangehaald werd bij de bouw van deze hoornwerken de Spaanse citadel afgebroken. Veel van de overige Spaanse ravelijnen bleven wel in gebruik. Verder werden ook een heel aantal stadspoorten – zwaktes in de vestingsmuren – afgebroken. Ter hoogte van de Neerstad – rond de havenkom - werden drie bolwerken opgericht en aan de voormalige Tempelpoort werd een nieuwe poort gebouwd. Ten slotte werden de inundaties van Mese en Belle uitgebreid.

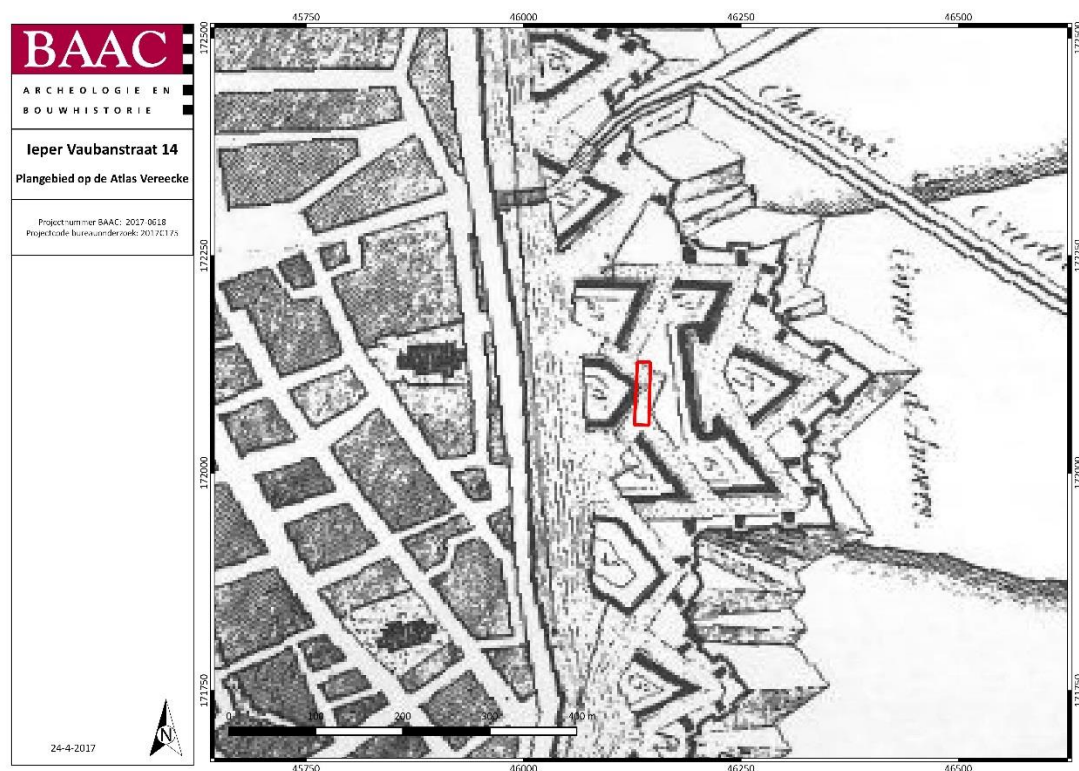
Figuur 11: weergave van de versterkingen rond Ieper in 1708 op de kaart van Gaspard Baillieu (ca. 1708).⁵⁸

Dit plan toont de vestingen rond Ieper na de aanleg van de Vaubanversterking. Ter hoogte van het onderzoeksterrein is het Spaans fort verdwenen en vervangen door het Hoornwerk van Antwerpen. In het rood wordt de ligging van het onderzoeksterrein aangegeven. Dit ligt ter hoogte van een vestingsgracht rond het hoornwerk.

⁵⁸ VANROLLEGHEM 2006, fig.6.18.

Figuur 12: detail van de ligging van het onderzoeksterrein op de kaart van Gaspard Baillieu (ca. 1708).⁵⁹

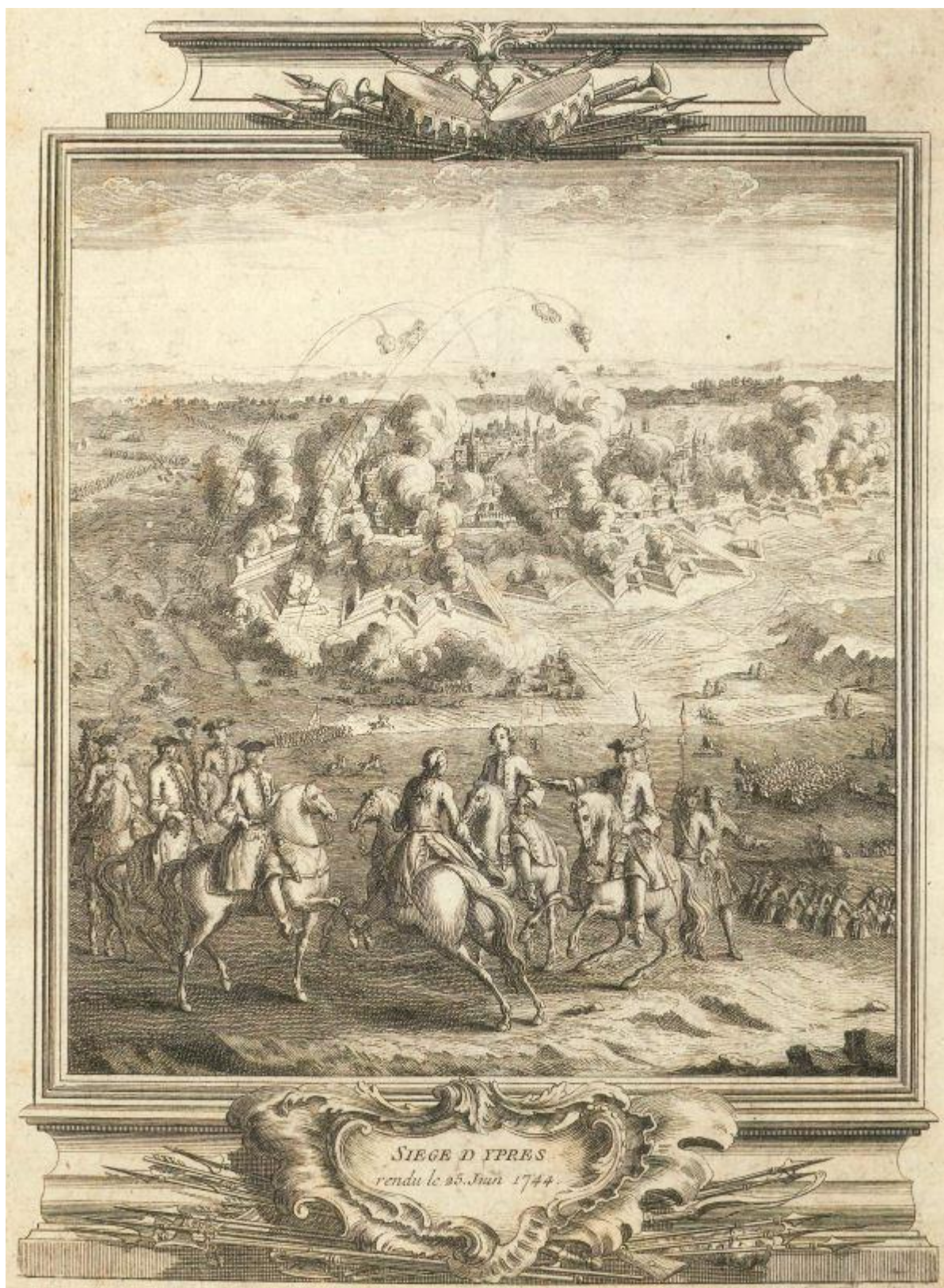
Figuur 13: situering van het onderzoeksterrein op de kaart van de Atlas van Vereecke.⁶⁰

⁵⁹ VANROLLEGHEM 2006, fig.6.18.

⁶⁰ VEREECKE 1858.

Na de vrede van Utrecht in 1713 kwamen de Spaanse Nederlanden echter in handen van de Oostenrijkse troon. De decennia die op de machtsoverdracht volgden, waren nog steeds erg tumultueus. Frankrijk bleef immers ondanks de diplomatieke vrede op een uitbreiding van het territorium in de Spaanse Nederlanden azen. Onder andere in 1744 belegerde Louis XV de stad succesvol. In 1748 werd Ieper na de Tweede vrede van Aken terug aan de Oostenrijkers overgedragen. Vanaf dan nam de oorlogsdreiging voor Ieper sterk af. Het huwelijk van Marie-Antoinette – zus van de Oostenrijkse keizer Jozef II – met de Franse koning Louis XVI bezegelde de diplomatieke stabiliteit tussen beide naties. De diplomatieke rust bracht keizer Jozef II er toe grote delen van de militaire infrastructuur van Ieper af te breken en militaire terreinen te verkopen.⁶¹

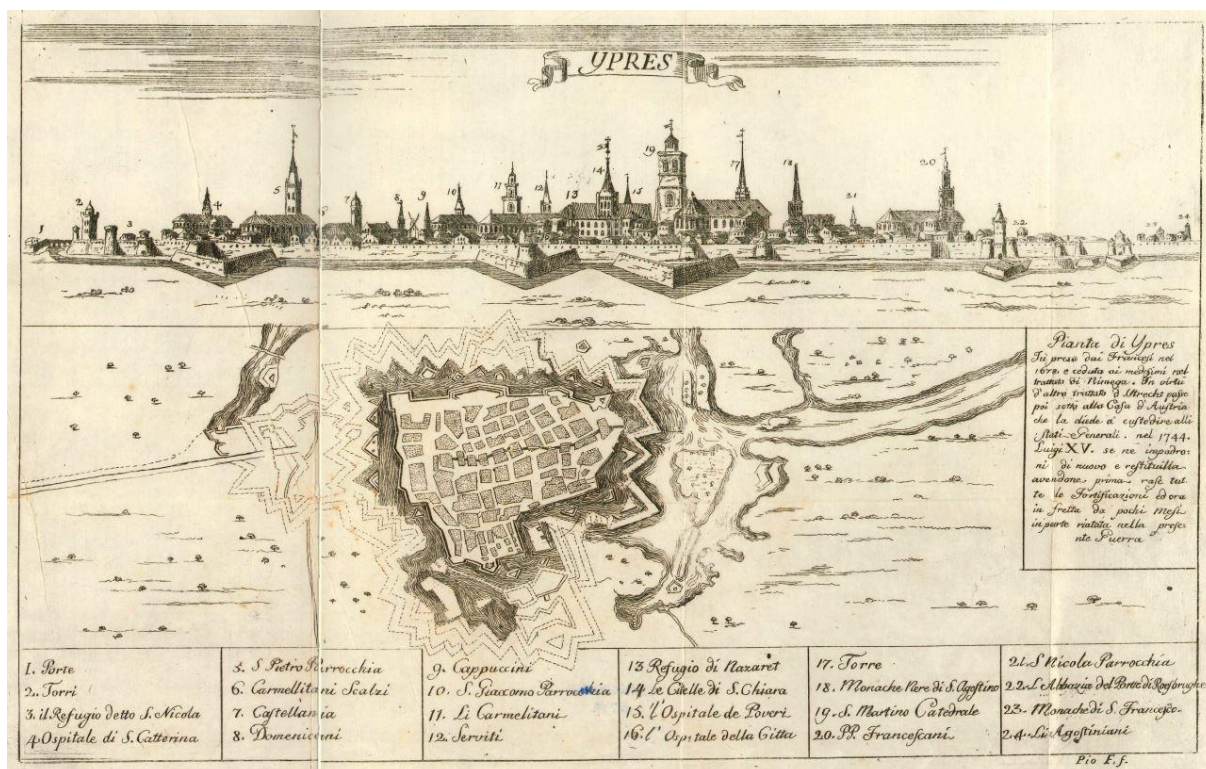
⁶¹ VANROLLEGHEM 2006, p.187.

Figuur 14: Ieper tijdens het beleg van 1744 (anoniem, 1759).⁶²

Deze kaart toont de oostelijke zijde van de stad tijdens het beleg van 1744. Links valt het hoornwerk van Antwerpen op, recht het hoornwerk van Torhout. De omgeving van deze hoornwerken kent een sterk ruraal karakter.

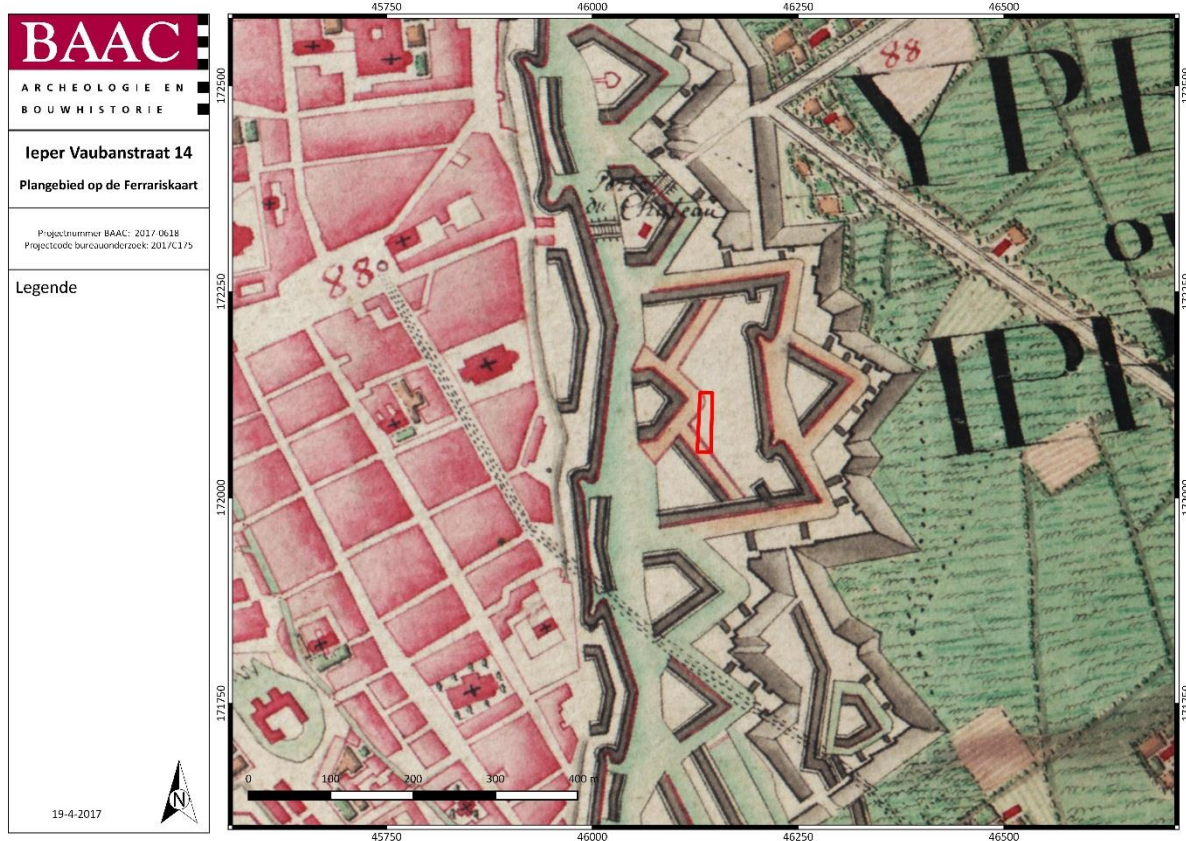
⁶² VANROLLEGHEM 2006, fig. 7.8.

Figuur 15: plattegrond van leper op de kaart van Fabbri Pio (ca. 1770).⁶³

Op deze kaart worden in stippellijn de vestingen aangeduid die tijdens en na het beleg van 1744 vernietigd werden. Ook het Hoornwerk van Antwerpen werd in deze periode grotendeels vernietigd. Later werden bepaalde elementen van het hoornwerk wel opnieuw opgebouwd.

⁶³ VANROLLEGHEM 2006, fig. 8.4.

Figuur 16: Plangebied op de Ferrariskaart⁶⁴

Door de hevige opstanden in de nasleep van de Franse revolutie in 1789 verlieten de Oostenrijkers de Nederlanden. Ook Ieper werd aan zijn lot overgelaten. Vrijwel meteen trachtten de Fransen de stad te veroveren, hetgeen mislukte. Dit beleg zette de Oostenrijkers aan de stad opnieuw te versterken en te verdedigen. Een groot deel van de militaire infrastructuur werd gerenoveerd en opnieuw in gebruik genomen. In 1794 werd Ieper alsnog door de Fransen veroverd. Deze hadden weinig interesse in de stad, zeker vanuit militair standpunt, waardoor de vestingen rond de stad opnieuw in verval raakten. Na de val van Napoleon in 1815 werd Ieper onderdeel van een verdedigingsgordel tegen nieuwe Franse agressie. De vesting werd opnieuw gerenoveerd. Wel werden vrijwel alle hoornwerken vernietigd. Enkel het hoornwerk van Antwerpen bleef in gebruik. Verder werden de versterkingen rond de havenkom uitgebreid.

⁶⁴ GEOPUNT 2017a.

BAAC Vlaanderen Rapport 520

1.3.3 Archeologisch kader

Centrale archeologische inventaris

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt ons om een inschatting te maken over het archeologisch potentieel van het plangebied.

Voor het plangebied aan de Vaubanstraat 14 in Ieper zijn er geen archeologische waarden gekend.⁶⁶ Rondom het projectgebied werd een aantal meldingen teruggevonden (Tabel 1).

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.⁶⁷

CAI-NUMMER	OMSCHRIJVING
76122	IEPER SLACHTHUISSTRAAT 58; ONDERDEEL VAN DE BOEZINGEPOORT EN AANLIGGENDE SLUIS. ⁶⁸
152717	IEPER DIKSMUIDESTRAAT; VONDSMELDING VAN ONBEPAALE MUURFUNDERING.
207080	IEPER DE VLOEI; PROSPECTIE PROEFSLEUVEN; SPOREN VAN ONTGINNING UIT DE MIDDEN-ROMEINSE TIJD, LOOPGRAVEN UIT WOI, ONBEPAALE SPOREN VAN EEN STEEN- EN PANNENBAKKERIJ. ⁶⁹
152177	IEPER KASTEELGRACHT; VERSTINGSGRACHT ROND IEPER; ZIE HIERBOVEN.
152179	IEPER CITADEL; ZIE HIERBOVEN.
152718	IEPER ATLETIEKPIST; VONDSMELDING: RESTANTEN VAN DE 17 ^E EEUWSE CITADEL OF VAUBANVERSTERKING, RESTEN VAN HET HORNWERK VAN ANTWERPEN. ⁷⁰
163937	IEPER MAARSCHALK FRENCHLAAN; OPGRAVING; MUURRESTEN VAN DE VAUBANVERSTERKING, KUIL MET PAARDENSKELETEN EN BOMKRATER UIT WOI. ⁷¹
152646	IEPER BEGIJNHOF SINT-THOMAS; CARTOGRAFISCHE INDICATOR; LAAT MIDDELEEUWS BEGIJNHOF. ⁷²
152183	IEPER MENENPOORT; CARTOGRAFISCHE INDICATOR; STADSPOORT UIT DE NIEUWE TIJD, VOORDIEN DE ANTWERPENPOORT EN HANGWAERTPOORT. ⁷³
152181	IEPER KAZENMATTEN; CARTOGRAFISCHE INDICATOR; DEEL VAN DE 17 ^E EEUWSE VAUBANVERSTERKING.

⁶⁶ CAI 2017.

⁶⁷ CAI 2017.

⁶⁸ TERMOTE 1990, p.3; TERMOTE 1989, pp.51–53; TERMOTE 1988, p.183; DEWILDE & WYFFELS 2007, pp.56–58.

⁶⁹ DE SMAELE et al. 2013.

⁷⁰ DEWILDE 2011.

⁷¹ VERDEGEM et al. 2013.

⁷² MUS 1996, pp.43–56.

⁷³ MUS 1996, pp.43–56.

152182	IEPER IJSKELDER; CARTOGRAFISCHE INDICATOR; 16 ^E EEUWSE IJSKELDER.
152640	IEPER KOMENPOORT; CARTOGRAFISCHE INDICATOR; STADSPOORT DIE OPKLIMT TOT DE LATE ME. ⁷⁴
76544	IEPER RIJKE KLARENSTRAAT – HOUTEN PAARD; DEEL VAN DE MIDDELEEUWSE VESTINGSGRACHT, KLIMT MOGELIJK OP TOT DE 11 ^E EEUW. ⁷⁵
70225	IEPER SINT-JACOBSKERK; OPGRAVING; VOLMIDDELEEUWSE KERK DIE EEN 12 ^E EEUWSE OORSPONG KENT. INGRIJPEND HERBOUWD IN DE 14 ^E EN DE 16 ^E EEUW. VERNIELD TIJDENS WOI, LATER HEROPGEBOUWD. ⁷⁶
152751	IEPER NOVOTEL; NOODOPGRAVING; VERSCHILLENDE GEBOUWEN UIT DE LATE ME, 2 GEBOUWEN IN IJZERZANDSTEEN (2 ^E HELFT 12 ^E EEUW), BAKSTENEN CONSTRUCTIES (MIDDEN 13 ^E EEUW), 4 HOUTEN CONSTRUCTIES (2 WOONSTALHUIZEN) EN BAKSTENEN OMMURING. ⁷⁷
152635	IEPER SINT-PIETERSKERK; KERK DIE OPKLIMT TOT DE VOLLE MIDDELEEUWEN. ⁷⁸
76118	IEPER KLINIEK; OPGRAVING; 12 ^E EEUWSE STADSGRACHT, MOGELIJK DEEL VAN DE 2 ^E STADSOMWALLING. ⁷⁹
1521710	IEPER MAJOORGRACHT; GRACHT ROND DE VAUBANVERSTERKING, ZIE HIERBOVEN.
152173	IEPER ZAALHOF; 12 ^E EEUWSE MOTTE MET NEERHOF EN WALGRACHT, EIND 14 ^E EEUW OMGEVORMD TOT RECHTBANK EN GEVANGENIS, IN DE LATE 18 ^E EEUW GESLOOPT DOOR DE FRANSEN. ⁸⁰
152634	IEPER BOOMGAARDSTRAAT, INDICATOR; VOLMIDDELEEUWSE GRAFELIJKE MOTTE. ⁸¹

⁷⁴ MUS 1996, pp.43–56.

⁷⁵ DEWILDE & MUS 1997, pp.57–58.

⁷⁶ MUS 1996, pp.43–56; DEVLIEGHER 1972, p.78; DEVLIEGHER 1973, pp.229–232; DEVLIEGHER 2011, pp.72–76; DEWILDE & CONSTANDT 2000, p.56; DEWILDE & CONSTANDT 2001, pp.88–89.

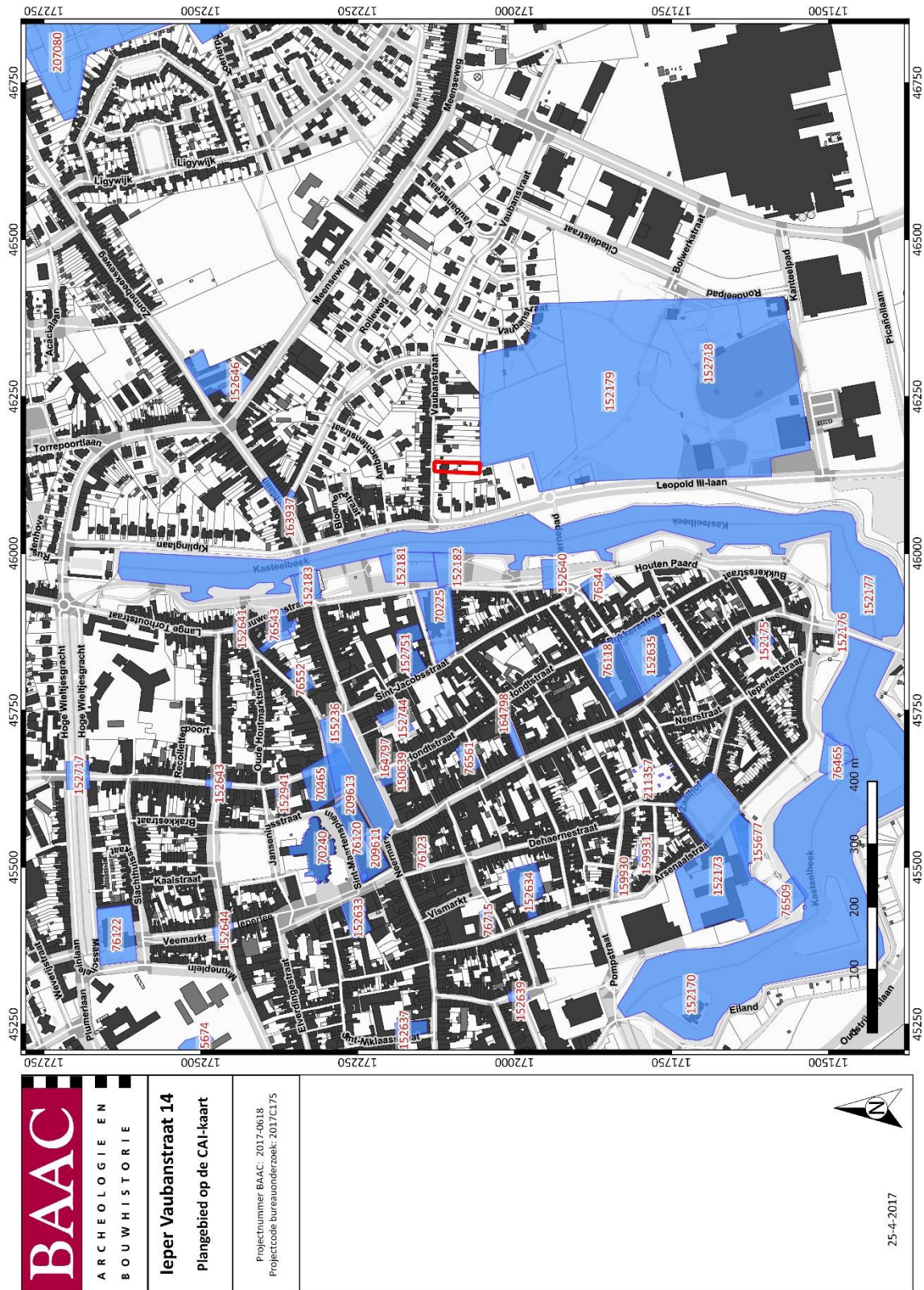
⁷⁷ HANECA et al. 2009, pp.99–133; DEWILDE & WYFFELS 2001, pp.86–87.

⁷⁸ MUS 1996, pp.43–56.

⁷⁹ TERMOTE 1990, p.3; TERMOTE 1988, p.182; TERMOTE 1989, pp.51–53.

⁸⁰ MUS 1996, pp.43–52.

⁸¹ MUS 1996, pp.43–56.

Plan 12: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart (digitaal; 1:1; 19/04/2017)⁸²⁸² CAI 2017.

Recent relevant archeologisch onderzoek in leper

In de onderstaande paragraaf wordt dieper ingegaan op (recent) archeologisch onderzoek in de omgeving van het onderzoeksterrein. Hierbij ligt de nadruk op onderzoek met een relevante archeologische of paleolandschappelijke context.

- *leper Novotel*⁸³: net ten westen van het onderzoeksterrein, aan de overzijde van de stadsomwalling, werden tijdens een onderzoek op het terrein van het huidige Novotel bijzonder restanten van het vol- en laatmiddeleeuwse leper blootgelegd. Deze restanten gaven een inzicht in hoe middeleeuws leper er binnen de stadsomwallingen uitzag.

De blootgelegde restanten omvatten onder andere twee patriciërswoningen met funderingen uit ijzerzandsteen uit de tweede helft van de 12^e eeuw en verschillende houten constructies.

Figuur 18: overzicht van de gebouwfunderingen in ijzerzandsteen en enkele houten structuren op de site leper – Novotel.⁸⁴

- *leper Vort'n Vis*⁸⁵: tijdens een opgraving in 2014 aan de Sint-Jacobsstraat (BAAC Vlaanderen bvba) werden verschillende sporen uit de 12^e tot 20^e eeuw bloot gelegd. Het onderzoeksterrein lag binnen de volmiddeleeuwse stadsomwalling. De oudste bewoningsfase op het terrein – late 12e tot 13e eeuw – vertegenwoordigde de opname van het terrein in het stedelijke weefsel van de stad, met een duidelijke landschappelijke transformatie van peri-urbaan, open omgeving naar een verstedelijkte omgeving. Ze omvatte onder andere, net als de naburige site leper Novotel, restanten van één of meerdere houten gebouwen. Tijdens de 13e tot 14e eeuw werden op het terrein verschillende mestkuilen aangelegd.

Tijdens een tweede bewoningsfase verscheen de eerste steenbouw op het terrein. Hierbij ging het in de eerste plaats om bakstenen gebouwen. Bij deze bebouwing hoorden ook enkele vloerniveaus, een haardplaats en een tonput. De bewaringstoestand van de archeologische resten uit deze periode was echter zeer mager.

⁸³ HANECA et al. 2009, pp.107–110.

⁸⁴ HANECA et al. 2009, fig.8.

⁸⁵ CLAUS et al. 2016, pp.111–112.

Recentere sporen dateerden uit de 16^e en 17^e eeuw. Meest opvallend was een grote ronde bakstenen beerput. Verder werden ook resten van kleine bakstenen huisjes langs de Harpestraat bloot gelegd. Deze waren in gebruik tot de eerste wereldoorlog.

- *leper Polenlaan*⁸⁶: op dit terrein – gelegen net ten noorden van de volmiddeleeuwse stadsomwalling, ter hoogte van de latere versterkte havenkom – legden archeologen van BAAC Vlaanderen in 2014 restanten van bewoning en bebouwing uit de 12^e tot 20^e eeuw bloot. De oudste sporen werden ouder dan de 13^e eeuw gedateerd. Het ging om enkele greppels, die mogelijk instonden voor de inrichting en drainage van het landschap waar niet veel later de eerste buitenparochies rond leper werden gesticht.

Vanaf de tweede helft van de 13^e eeuw werd het terrein intensiever bebouwd en bewoond. Getuige hiervan zijn onder andere de resten van een gebouw op bakstenen poeren en twee ronde bakstenen verfovens. Deze fase van ambachtelijke activiteit en bewoning op het terrein eindigde abrupt in 1383, toen na het Beleg van leper de buitenwijken verlaten werden. Ook in het archeologisch bestand werden bewijzen voor deze radicale herinrichting van de omgeving gevonden: na de opgave van de bebouwing werd het terrein opgehoogd en genivelleerd, waarna er gedurende een tweetal eeuwen geen activiteit plaatsvond op het terrein.

Vanaf het midden van de 17^e eeuw wordt het terrein terug in gebruik genomen. De belangrijkste archeologische sporen uit deze occupatiefase waren restanten van de Spaanse versterkingen van de Neerstad en de havenkom en de latere Franse Vaubanversterking.

- *leper leperlee fase I*⁸⁷: dit onderzoek bestond uit verschillende kleinschalige opgraving in het kader van de aanleg van een nieuw rioleringsnetwerk. Deze opgravingen groepeerden zich in vier zones (zone 1: Zuiderring, zone 2: Rijselstraat, zone 3: Tegelstraat en zone 4: Zaalhof).

In Zone 1, bij de Zuiderring, werd onder een dik pakket van subrecente opvullingslagen, een mogelijke oude bedding van de leperlee aangetroffen, met een daarbij horende houten palenstructuur, naar alle waarschijnlijkheid de oeverbeschoeiing. Deze zone bevond zich buiten de volmiddeleeuwse stadsomwalling, maar binnen de Uterste Veste – een erg gelijkaardige locatie als het onderzoeksterrein tijdens de volle en late middeleeuwen. Dit landschap is archeologisch goed gekend, onder andere door het onderzoek naar de verdronken weide (zie verder).

In Zone 3, aan de Neerstraat, werden voor- en achtergevel en een deel van de vloer blootgelegd van een huisje dat ook werd afgebeeld op de Poppkaart. Daarnaast werd bovendien een publieke waterput ingetekend. In Zone 4 tenslotte, aan het Zaalhof, werden verschillende muurresten vrijgelegd die gelinkt kunnen worden aan het Zaalhofkasteel, zoals de oude kademuur van dit kasteel, en een deel van de mogelijke walgracht.

- *leperlee fase II*⁸⁸: tijdens de tweede fase van de heraanleg van het rioleringsnetwerk, werd ter hoogte van de Slachthuisstraat een deel van de Vaubanomwalling en de Bourgondische vestingsmuur blootgelegd. Net ten zuiden van deze omwallingen werd een diepe gracht aangesneden, mogelijk een restant van de vol- tot laatmiddeleeuwse walgracht. Op

⁸⁶ CLAUS & VANOVERBEKE 2016, pp.99–100.

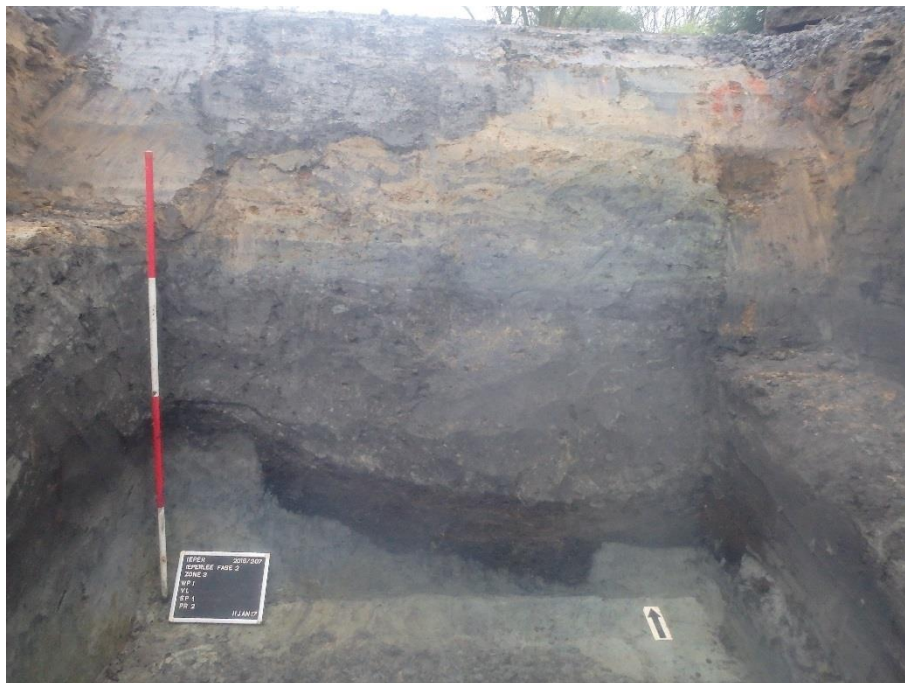
⁸⁷ SADONES et al. 2017.

⁸⁸ Rapportage in voorbereiding (BAAC Vlaanderen bvba).

dezelfde locatie werd ook een dikke middeleeuwse ophoging aangesneden. Dit pakket bevatte naast grijsbakkend aardewerk, ook grote hoeveelheden botmateriaal. Het is nog niet duidelijk of het toponiem *Slachthuisstraat* aan deze vondst gelinkt kan worden. Ten slotte werd onder deze ophoging een grote mestkuil blootgelegd.

Figuur 19: profiel op de vol- en laatmiddeleeuwse walgracht.⁸⁹

Figuur 20: mestkuil onder de laatmiddeleeuwse ophoging ter hoogte van de slachthuisstraat.⁹⁰

⁸⁹ BAAC Vlaanderen bvba.

⁹⁰ BAAC Vlaanderen bvba.

- *Onderzoek Ieper Atletiekpiste*⁹¹: tijdens een onderzoek naar aanleiding van een vondstmelding (Agentschap Onroerend Erfgoed, 2011) werden bij de aanleg van de nieuwe atletiekpiste enkele muurresten van de Vaubanversterking aan de oostelijke zijde van Ieper bestudeerd. Het betrof de bakstenen bekledingsmuren van de hoofdwal van een halve maan bij de Vaubanversterking. Tussen de versterkingsmuur en de vestingsgracht lag een landstrook van 9 m breed. De vestingsgracht werd niet aangesneden. Verder werd vastgesteld dat het terrein net voor de aanleg van de versterking afgegraven werd.

Figuur 21: overzicht van het muurwerk van de Vaubanversterking tijdens het onderzoek bij de atletiekpiste.⁹²

- *Verdronken weide*⁹³: dit relatief oude onderzoek (tweede helft van de jaren '90 van vorige eeuw) richtte zich op restanten van de Sint-Michielsparochie. Deze middeleeuwse parochie lag net ten zuidoosten van de oude stadsomwalling, binnen de Uterste Veste. Na het beleg van Ieper in 1383 werd de parochie vernietigd en de omgeving omgevormd tot een extensief bewoond en bewerkt weidelandschap. De oprichting van de Vaubanversterking, aan het einde van de 17e eeuw, ging gepaard met een grootschalige inundatie van het landschap ten zuidoosten van de stadskern van Ieper, waarbij ook de omgeving van de Sint-Michielsparochie onder water kwam te staan. Behalve dat het terrein aan de Vaubanstraat 14 niet binnen één van de buitenparochies van Ieper lag, was het tussen de volle middeleeuwen en de 17e eeuw in een gelijkaardig landschap gelegen, net buiten de oude stadsomwalling van Ieper.

De uitzonderlijke conservatieomstandigheden – onder het inundatiemeer – zorgden er voor dat bijzonder veel organisch materiaal uit het verleden bewaard bleef. De meest opvallende vondsten waren een uitgebreid drainage- en greppelsysteem met houten beschoeiingswerken, verschillende huizen met houten funderingen uit de 13^e en 14^e eeuw en restanten van ambachtelijke activiteit (lakenindustrie?).

⁹¹ DEWILDE 2011.

⁹² DEWILDE 2011, fig.7.

⁹³ HANECA et al. 2009, pp.103–106; DEWILDE & VAN BELLINGEN 1996, pp.57–76.

Figuur 22: overzicht van enkele houten gebouwen op de site Ieper – Verdrnken Weide.⁹⁴

⁹⁴ HANECA et al. 2009, fig.5.

1.4 Besluit

1.4.1 Archeologische verwachting

Het onderzoeksterrein wordt globaal een bijzondere archeologische verwachting toegedicht. Voor het opstellen van deze verwachting kan men naar volgende elementen verwijzen:

- Paleolandschappelijke ligging: het onderzoeksterrein ligt net ten oosten van de historische kern van Ieper, op de flank van een uitloper van de denkzandrug Passendale – Wijtschate. In het verleden waren dergelijke overgangslandschappen met grote biodiversiteit een aantrekkelijke locatie voor het installeren van nederzettingen of exploitatiekernen.
- Archeologische kennis over de omgeving: recent archeologisch onderzoek in de omgeving toont aan dat het landschap net buiten de stadsomwalling, binnen de Uterste Veste, intensief bewoond en bewerkt werd. Deze activiteiten concentreerden zich in eerste instantie in enkele buitenparochies. Het onderzoeksterrein zelf lag niet binnen dergelijke parochie. Hoe het terrein in de volle en late middeleeuwen ingericht en gebruikt werd, is minder duidelijk. Niet-contemporaine Cartografische bronnen tonen aan dat er reeds schaarse bebouwing was langsheen de huidige Frenchlaan en de Zonnebeekseweg en Meenseweg. Verder toont deze gravure ook een kleine bewoningskern ter hoogte van het onderzoeksterrein. Onderzoek binnen de stadskern van Ieper toont aan dat de stedelijke omgeving net ten westen van het onderzoeksterrein langzaam evolueerde van rurale zone naar urbane zone. De link met het nabijgelegen rurale hinterland bleef steeds erg intens.

Na het verval van de Uterste Veste en de buitenparochies, na de slag om Ieper in 1383, wordt het landschap net buiten de stadsomwalling verlaten. Dit proces werd bevestigd tijdens recent archeologisch onderzoek. Hoe het landschap toen gebruikt en ingericht werd, is niet duidelijk. Meer dan waarschijnlijk werd het omgevormd tot een extensief exploitatielandschap, zonder intensieve bebouwing.

In de loop van de 17^e eeuw wordt het onderzoeksterrein opgenomen in de versterkingen rond Ieper. Eerst bij de bouw van het Spaans Fort, later bij de bouw van het Hoornwerk van Antwerpen bij de Vaubanversterking. Deze blijven bestaan tot het begin van de 20^e eeuw. Cartografische bronnen tonen echter aan het onderzoeksterrein ter hoogte van een vestingsgracht rond het hoornwerk gesitueerd moet worden. Indien dit het geval is, is de kans op het aantreffen van oudere sporen onbestaand.

- Cartografische bronnen plaatsen het onderzoeksterrein net buiten de stadskern van Ieper. Zoals reeds aangehaald illustreren deze bronnen de verschillende transformaties van het landschap ter hoogte van het onderzoeksterrein: eerst als perifere stadszone binnen de Uterste Veste, later als extensief cultuurlandschap en tot slot als deel van de versterkingen rond Ieper.

Conclusie: gezien de resultaten van het bureauonderzoek, wordt het onderzoeksterrein een **bijzondere archeologische verwachting** toegeschreven. Ten eerste bevinden zich ter hoogte van het onderzoeksterrein vrijwel zeker restanten van het Hoornwerk van Antwerpen (Vaubanversterking). Cartografische bronnen situeren het onderzoeksterrein ter hoogte van een vestingsgracht bij het hoornwerk. Het is niet duidelijk in hoeverre de bouw van dit hoornwerk oudere sporen vernietigde. Deze oudere sporen kunnen onder andere de restanten van de Spaanse citadel (midden 17^e eeuw) omvatten. Daarnaast lag het onderzoeksterrein tijdens de volle en late middeleeuwen net buiten de stadsomwalling, binnen de Uterste Veste. Archeologisch onderzoek toonde aan dat dit potentieel –

zeker ter hoogte van de buitenparochies – bijzonder interessante locaties zijn. Over hoe dit landschap buiten de buitenparochies bewoond en bewerkt werd, is nog amper iets geweten. Cartografische bronnen wijzen op extensieve bebouwing langs wegen en geïsoleerd in het landschap. Een niet-contemporaine gravure uit de 16^e eeuw situeert een kleine bewoningskern ter hoogte van het onderzoeksterrein.

Al deze elementen in beschouwing genomen, is het de verwachting dat er zich ter hoogte van het onderzoeksterrein bijzondere archeologische resten in het bodemarchief bevinden, die van grote waarde kunnen zijn voor de verdere ontwikkeling van de archeologische en historische kennis over Ieper.

Synthesekaart

Op de synthesekaart werden volgende elementen opgenomen:

- Overzicht van de geplande ingrepen
- Ligging van het onderzoeksterrein ter hoogte van een vestingsgracht bij het hoornwerk van Antwerpen op de kaart van de Atlas van Vereecke
- CAI-entries

Plan 13: het onderzoeksterrein weergegeven op de synthesekaart (digitaal; 1:1; 19/04/2017)

1.4.2 Potentieel op kennisvermeerdering

Ondanks de bijzonder archeologische verwachting, is het bij een analyse van het potentieel op kennisvermeerdering essentieel deze verwachting te confronteren met de geplande graafwerken:

- De bodemingrepen kennen een beperkte omvang: zoals aangegeven in 1.1.5. hebben het grootste deel van de bodemingrepen een erg beperkte/geen impact op het archeologisch relevante deel van de bodemopbouw. Het gaat hierbij immers om eerder oppervlakkige ingrepen, vaak tot slechts 20 cm – 40 cm onder het maaiveld. Het ligt niet binnen de verwachting dat onderzoek binnen de krijtlijnen van deze ingrepen zal leiden tot nuttige kenniswinst.
- Bij de aanleg van de sleuffunderingen ter hoogte van de nieuwbouw en de bijbouw en de aanleg van de rioleringen worden graafwerken uitgevoerd die dieper in de bodem doordringen. De aanleg sleuven zijn echter niet breder dan 60 cm, hetgeen de complexwaarde van mogelijke onderzoeksresultaten bijzonder laag maakt. Het ligt niet binnen de verwachting dat onderzoek binnen de krijtlijnen van deze ingrepen zal leiden tot nuttige kenniswinst.
- De aanleg van de citernes gaat gepaard met het uitgraven van een aanlegput, 8 m lang, 4 m breed en 3 m diep. Dergelijke graafwerken hebben echter wel een belangrijke impact op het archeologisch relevante deel van de bodemopbouw. De oppervlakte van de ingreep maakt de resultaten van eventueel onderzoek op deze locatie mogelijk een potentieel op relevante kenniswinst inhouden.

De enige zone die na bovenstaande afweging in aanmerking komt voor verder archeologisch onderzoek, is de locatie van de aanlegput van de citernes. Verdere analyse is echter nodig om te bepalen wat het potentieel op (nuttige) kenniswinst is bij onderzoek op deze locatie. Hiervoor wordt de bodemingreep geconfronteerd met de specifieke archeologische verwachting voor deze onderzoekslocatie:

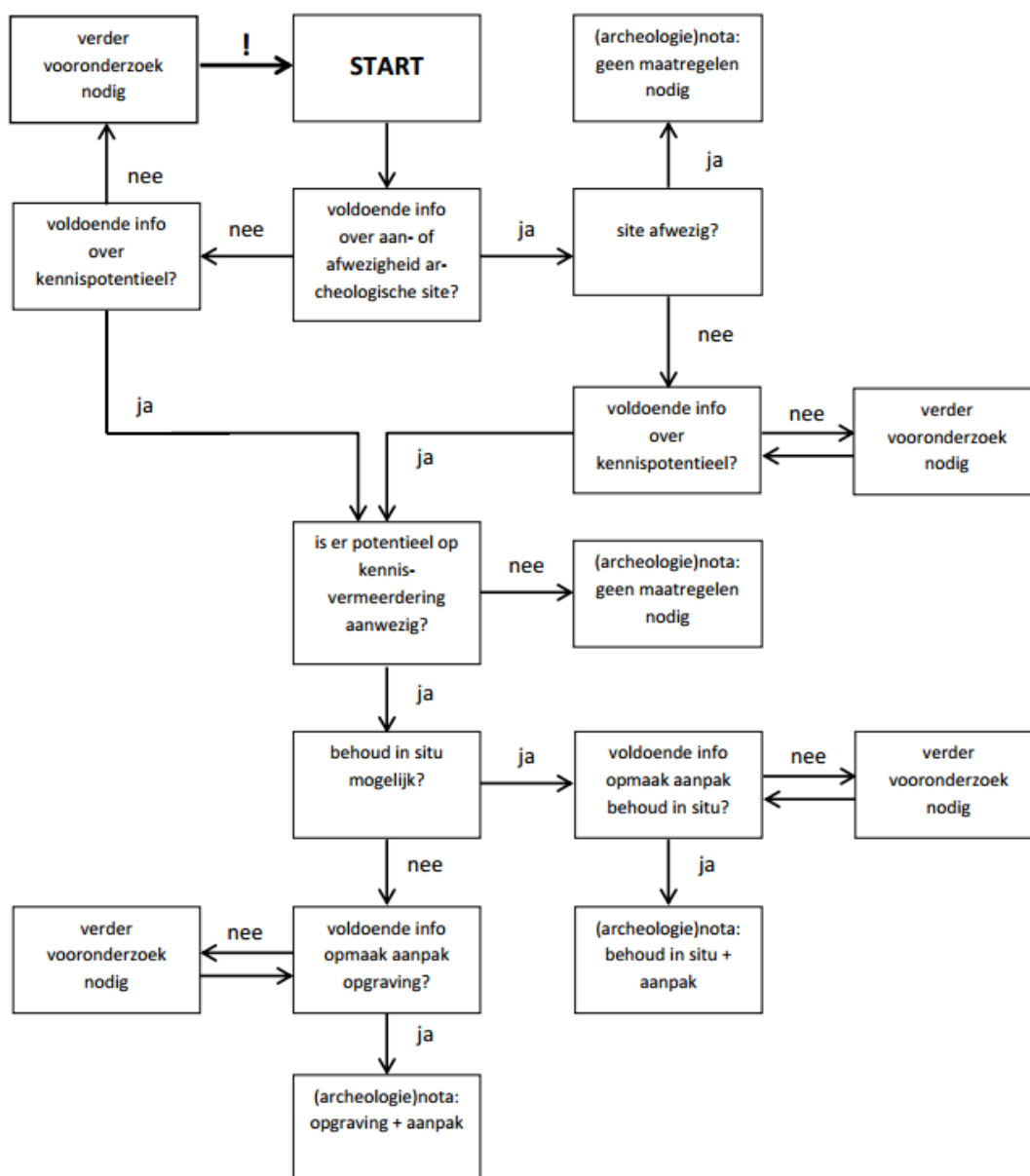
- *Verwachting sporen uit volle en late middeleeuwen:* verwachting op eerder extensieve sporen van bewoning, bebouwing en inrichting en exploitatie van het landschap. De bouwactiviteiten in de 17^e eeuw (citadel en Vaubanversterking) hadden meer dan waarschijnlijk een nefaste impact op de bewaring van deze sporen. Daarnaast is de complexwaarde van de resultaten bij verder onderzoek - naar deze extensieve sites - binnen de krijtlijnen van de bodemingreep naar alle verwachting erg laag. Het potentieel op nuttige kenniswinst bij verder onderzoek naar deze sporen is naar verwachting erg laag tot afwezig.
- *Verwachting sporen van de citadel:* volgens – onbetrouwbare – cartografische bronnen ligt het onderzoeksterrein ter hoogte van de 17^e eeuwse Spaanse citadel. Deze werd tijdens oorlogsverrichtingen en tijdens de bouw van de Vaubanversterking volledig vernietigd. De bewaringstoestand van deze sporen is naar verwachting dan ook erg laag. Binnen de beperkte omvang van de ingreep worden in het beste geval geïsoleerde restanten van citadel, met erg lage complexwaarde verwacht. Het potentieel op nuttige kenniswinst bij verder onderzoek naar deze sporen is naar verwachting erg laag tot afwezig.
- *Verwachting restanten van de Vaubanversterking:* volgens de cartografische bronnen ligt het onderzoeksterrein ter hoogte van een vestingsgracht bij het hoornwerk van Antwerpen. Verder onderzoek van de vestingsgracht lijkt binnen de krijtlijnen van de geplande ingreep weinig zinvol. Indien er zich -in tegenstelling tot wat de cartografische bronnen aangeven - toch andere structuren of sporen van het hoornwerk dan de vestingsgracht binnen de contouren van de ingreep bevinden, zal verder onderzoek naar deze sporen meer dan

waarschijnlijk een erg lage complexwaarde hebben. Het potentieel op nuttige kenniswinst bij verder onderzoek naar deze sporen is naar verwachting erg laag tot afwezig.

Conclusie: binnen de archeologische verwachting werd reeds aangetoond dat de archeologische verwachting voor het onderzoeksterrein bijzonder is. De krijtlijnen van dit onderzoek – de technische kenmerken van de bodemingrepen – brengen echter vrijwel zeker een zeer lage complexwaarde van verder onderzoek met zich mee. **Al deze elementen in beschouwing genomen, is het de verwachting dat verder archeologisch onderzoek naar aanleiding van de voorgelegde stedenbouwkundige vergunningsaanvraag niet tot nuttige kenniswinst zal leiden.**

1.4.3 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Hierboven werd gemotiveerd aangetoond dat verder archeologisch onderzoek binnen de krijtlijnen van de geplande ingrepen, naar alle verwachting niet zal leiden tot nuttige kenniswinst. Volgens de beslissingsboom C.G.P.5.2. zijn er dan ook geen verdere maatregelen nodig.

Figuur 23: beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek.⁹⁵

1.5 Samenvatting

De voorliggende archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor twee percelen langs de Vaubanstraat in Ieper. De vergunningsaanvraag omvat de bouw van een particuliere woning en de extensieve inrichting van het omliggende perceel. Tijdens de eerste fase van het onderzoek werd een bureauonderzoek uitgevoerd.

Op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek, wordt het onderzoeksterrein een bijzondere archeologische verwachting toegeschreven. Ten eerste bevinden zich ter hoogte van het onderzoeksterrein vrijwel zeker restanten van het Hoornwerk van Antwerpen (Vaubanvesterking). Cartografische bronnen situeren het onderzoeksterrein ter hoogte van een vestingsgracht bij het

⁹⁵ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016a, fig.3.

hoornwerk. Het is niet duidelijk in hoeverre de bouw van dit hoornwerk oudere sporen vernietigde, echter wordt aangenomen dat dergelijke infrastructurele werken gepaard gingen met veel grondverzet. Deze oudere sporen kunnen onder andere de restanten van de Spaanse citadel (midden 17^e eeuw) omvatten. Daarnaast lag het onderzoeksterrein tijdens de volle en late middeleeuwen net buiten de stadsomwalling, binnen de Uterste Veste. Archeologisch onderzoek toonde aan dat dit potentieel – zeker ter hoogte van de buitenparochies – bijzonder interessante locaties zijn. Over hoe dit landschap buiten de buitenparochies bewoond en bewerkt werd, is nog amper iets geweten. Cartografische bronnen wijzen op extensieve bebouwing langs wegen en geïsoleerd in het landschap. Een niet-contemporaine gravure uit de 16^e eeuw situeert een kleine bewoningskern ter hoogte van het onderzoeksterrein.

Wanneer men deze verwachting confronteert met de eerder beperkte krijtlijnen van de geplande bodemingrepen, is het de verwachting dat verder archeologisch onderzoek naar aanleiding van de voorgelegde stedenbouwkundige vergunningsaanvraag niet tot nuttige kenniswinst zal leiden. Er worden dan ook geen verdere maatregelen voor archeologische onderzoek voorgeschreven.

2 Bijlagen

2.1 Lijst met figuren

Figuur 1: overzicht van de traditionele landschappel rond leper.	15
Figuur 2: leper in de 11 ^{de} -12 ^{de} eeuw (met aanduiding projectgebied in rood)	20
Figuur 3: leper en de voorsteden in de 13 ^{de} eeuw (met aanduiding projectgebied in rood)	21
Figuur 4: Kaart met situering van de buitenparochies rond leper tijdens de volle middeleeuwen.	22
Figuur 5: kaart van het beleg van leper in 1383, op een 17 ^e eeuwse gravure van Guillaume du Tielt.	25
Figuur 6: leper omstreeks het jaar 1581, een gravure van Lodovico Guicciardini.	26
Figuur 7: weergave van leper op een kaart uit de atlas Flandria Illustrata van Sanderus (Vedastus du Plouich, 1641).	27
Figuur 8: leper tijdens het beleg van 1648 op een gravure van Goubaut.	28
Figuur 9: weergave onderzoeksterrein op de kaart van de citadel in de Atlas van Vereecke.	29
Figuur 10: Belegering van leper in 1678 door Louis XIV (Daniël Marot, einde 17 ^e eeuw).	30
Figuur 11: weergave van de versterkingen rond leper in 1708 op de kaart van Gaspard Baillieu (ca. 1708).	31
Figuur 12: detail van de ligging van het onderzoeksterrein op de kaart van Gaspard Baillieu (ca. 1708).	32
Figuur 13: situering van het onderzoeksterrein op de kaart van de Atlas van Vereecke.	32
Figuur 14: leper tijdens het beleg van 1744 (anoniem, 1759).	34
Figuur 15: plattegrond van leper op de kaart van Fabbri Pio (ca. 1770).	35
Figuur 16: Plangebied op de Ferrariskaart	36
Figuur 17: het onderzoeksterrein op de Vandermaelenkaart.	37
Figuur 18: overzicht van de gebouwfunderingen in ijzerzandsteen en enkele houten structuren op de site leper – Novotel.	41
Figuur 19: profiel op de vol- en laatmiddeleeuwse walgracht.	43
Figuur 20: mestkuil onder de laatmiddeleeuwse ophoging ter hoogte van de slachthuisstraat.	43
Figuur 21: overzicht van het muurwerk van de Vaubanversterking tijdens het onderzoek bij de atletiekpiste. .	44
Figuur 22: overzicht van enkele houten gebouwen op de site leper – Verdrnken Weide.	45
Figuur 23: beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek.	51

2.2 Lijst met tabellen

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.	38
---	----

2.3 Plannenlijst

Plan 1: Plangebied op topografische kaart (digitaal; 1:50.000; 29/04/2017)	2
Plan 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB) (digitaal; 1:1; 19/04/2017)	3
Plan 3: plan van de kelder onder de huidige woning (analoog; 1:1; datum onbekend)	5
Plan 4: Plangebied met weergave van toekomstige inplanting (digitaal; 1:1; datum onbekend)	7
Plan 5: Doorsnede van de toekomstige inplanting (digitaal; 1:1; datum onbekend)	8
Plan 6: funderingsplan toekomstige bebouwing (digitaal; 1:1; datum onbekend)	9
Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) (digitaal; 1:1; 19/04/2017)	13
Plan 8: Plangebied op het DHM (detail) (digitaal; 1:1; 19/04/2017).	14
Plan 9: Plangebied op de tertiairgeologische kaart (digitaal; 1:1; 19/04/2017)	16
Plan 10: Plangebied op de quartairgeologische kaart 1:50.000 (digitaal; 1:1; 19/04/2017)	17
Plan 11: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen (digitaal; 1:1; 19/04/2017).	18
Plan 12: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart (digitaal; 1:1; 19/04/2017).	40
Plan 13: het onderzoeksterrein weergegeven op de syntheseskaart (digitaal; 1:1; 19/04/2017)	48

2.4 Digitale bijlagen

3 Bibliografie

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2016a. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0)*, Brussel.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2016b. Geoportaal GGA. Available at: <https://geo.onroerenderfgoed.be>.
- AGIV, 2017a. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- AGIV, 2017b. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Digitaal Hoogte Model.
- AGIV, 2017c. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Grootchalig Referentiebestand (GRB).
- AGIV, 2017d. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: Orthofotomozaïek, middenschallig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen. Available at: <http://www.geopunt.be>.
- BEYAERT, M. et al., 2006. *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Brussel: Uitgeverij Lannoo.
- CAI, 2017. Centraal Archeologisch Inventaris. Available at: <http://cai.onroerenderfgoed.be/>.
- CARTESIUS, 2017. Cartesius. Available at: www.cartesius.be.
- CLAUS, A., TERRY, B. & VANOVERBEKE, R., 2016. *Archeologische opgraving Ieper, Sint-Jacobsstraat, BAAC Vlaanderen rapport 363*, Gent.
- CLAUS, A. & VANOVERBEKE, R., 2016. *Archeologische opgraving Ieper, Polenlaan, BAAC Vlaanderen rapport 298*, Gent (Mariakerke).
- DEVLIEGHER, L., 1972. De romaanse Sint-Jacobskerk te Ieper. *Archeologie*, 2, p.78.
- DEVLIEGHER, L., 2011. In en rond de Sint-Jacobskerk te Ieper. *Biekorf, Westvlaams Archief voor Geschiedenis, Archeologie, Taal- en Letterkunde*, 111(1), pp.72–76.
- DEVLIEGHER, L., 1973. Vondsten in de Sint-Jacobskerk te Ieper. *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 1972(3–4), pp.229–232.
- DEWILDE, M., 2011. *Leopold III-laan Ieper (West-Vlaanderen) 01/03/2011 - 10/03/2011. Rapportage vondstmelding, onuitgegeven rapport*,
- DEWILDE, M. & VAN BELLINGEN, S., 1996. Excavating a Suburb of Medieval Ypres (Belgium). Evidence for the Cloth Industry? In *Ypres and the Medieval Cloth Industry in Flanders. Archaeological and Historical Contributions*. Asse-Zellik: Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, pp. 57–76.
- DEWILDE, M. & CONSTANDT, H., 2000. de Sint-Jacobskerk te Ieper (W.-Vl.). *Archaeologia Mediaevalis*, 23, p.56.
- DEWILDE, M. & CONSTANDT, H., 2001. De Sint-Jacobskerk te Ieper (W.-Vl.). *Archaeologia*

Mediaevalis, 24, pp.88–89.

DEWILDE, M. & MUS, O., 1997. Archeologische vondsten in de Kauwekijnstraat te Ieper. Aanknopingspunten voor haar vroegste geschiedenis. *Archeologia Mediaevalis*, 1997, pp.57–58.

DEWILDE, M. & WYFFELS, F., 2001. Archeologisch noodonderzoek aan de Sint-Jacobsstraat en het Guido Gezelleplein te Ieper (W.-VI.). *Archaeologia Mediaevalis*, 24, pp.86–87.

DEWILDE, M. & WYFFELS, F., 2007. Vauban in Ieper (W.VI.). *Archaeologia Mediaevalis*, 30, pp.56–58.

DOV VLAANDEREN, 2017a. Databank Ondergrond Vlaanderen, Bodemkaart. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

DOV VLAANDEREN, 2017b. Databank Ondergrond Vlaanderen, Neogeen/paleogeen (Tertiair). Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

DOV VLAANDEREN, 2017c. Databank Ondergrond Vlaanderen, Quartair. Available at: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

GENOOTSCHAP VOORGESCHIEDENIS EN VESTINGBOUWKUNDE, 2017. Vesting Ieper. Available at: <http://www.vesting-ieper.be/> [Accessed April 24, 2017].

GEOPUNT, 2017a. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: <http://www.geopunt.be>.

GEOPUNT, 2017b. GEOPUNT VLAANDEREN: Vandermaelen kaart, Cartes de topographie de la Belgique, 1846-1854. Available at: <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/93795cd6-66d3-4310-83b2-5443adfee403>.

HANECA, K., DEWILDE, M. & ERVYNCK, A., 2009. De houten eeuw van een Vlaamse stad. Archeologisch en dendrochronologisch onderzoek in Ieper (prov. West-Vlaanderen). *Relicta*, 4, pp.99–134.

MUS, O., 1996. L'évolution de la ville d'Ypres depuis l'origine jusqu'à 1400. In *Ypres and the Medieval Cloth Industry in Flanders. Archaeological and Historical Contributions*. pp. 43–56.

SADONES, S., VAN REMOORTER, O. & VANOVERBEKE, R., 2017. *Archeologische opgraving Ieper, Ieperlee (centrumstraten Aquafin fase 1)*, BAAC Vlaanderen Rapport 493, Gent (Mariakerke).

DE SMAELE, B., COENAERTS, J. & PYPE, P., 2013. *Sporen van Sapper Camp. Archeologische prospectie met ingreep in de bodem op de site De Vloei te Ieper (West-Vlaanderen)*, Archeo Rapport 37, Gent.

TERMOTE, J., 1990. Het stadsarcheologisch onderzoek te Ieper in 1988-1989. *West-Vlaamse Archeologica*, 6, p.3.

TERMOTE, J., 1988. Ieper (W.-VI.): stadsarcheologisch onderzoek. *Archeologie*, 2, p.183.

TERMOTE, J., 1989. Stadsarcheologisch onderzoek te Ieper. *Archaeologia Mediaevalis*, 1989, pp.51–53.

VANDENBULCKE, J., 2005. *Acht Eeuwen Sint-Jan*, Ieper: Stad Ieper.

- VANROLLEGHEM, A., 2006. *Ieper à la Carte. De Ieperse vestingen in kaart gebracht*, Ieper: Erfgoedcel Ieper.
- VERDEGEM, S. et al., 2013. *Resten van vesten te Ieper (Maarschalk Frenchlaan, Rudyard Kiplinglaan, Gildenstraat)*, *Adede Archeologische Rapporten 32*, Gent.
- VEREECKE, J.J.J., 1858. *Histoire Militaire de la ville d'Ypres*, Ieper: Genootschap voor Geschiedenis en Vestingbouwkunde.